

Syntymäpaikkaa ja -yhteisöä ilmaisevia sanoja nimistössämme

Nimenannon kohteeksi joutunut yksilö on syntymästään lähtien kuulunut johonkin paikkaan (kotiin, naapuritaloon, kylään, pitäjään, kaupunkiin, maakuntaan, maahan) ja ihmis-yhteisöön (perheeseen, sukuun, heimoon, kansaan), joista molemmista on aikaa myöten kehittynyt merkittäviä nimenantoperiaatteita. Ne eivät suinkaan ole ainoita, mutta ne ovat etenkin asutushistoriallisesti mielenkiintoisia valottaessaan joskus hyvinkin vanhoja ja kaukaisia asutussuhteita sekä kosketuksia vieraisiin maihin ja kansoihin.

I

Yksilön läheisin paikka *koti* on tunnettu sekä henkilön- että paikannimen funktiossa: sn. *Kotinen* (esim. Olle Kotin 1468 Lammilla*), sn. *Kotonen* (esim. kotton 1543 Lappeella ja Taipalsaarissa VA 5000: 38, 67, kottö 1543 Virolahdella VA 5000: 18), joista on syntynyt eri puolilla maatamme talon- ja kylännimiä, esim. kn. Kotila Pälkäneellä ja Puolangalla, tn. Kotila Kurkijoella, Heinävedellä, Toholammilla, Piippolassa, Vihannissa ja Paltamossa, kn. Kotola Nuijamaalla ja Virolahdella, tn. Kotola Pudasjärvellä, sekundäärinen sn. *Kotilainen* (esim. Oleff kotilan 1467 Hollolassa** ja tn. Kotilainen Tyrnävällä. Paitsi monen monia Kotijärvi, -lampi, -mäki, -pelto ym. nimiä, jotka ilmaisevat omistussuhteita, paikan asemaa ym.***, kuuluvat ryhmään synonyymiset *Kontu*, *Kontula*, *Kontulainen* -nimet (esim. Marcus Condu 1558 Turun ja Porin läänin Uudellakirkolla VA 754: 1, per Kondulainen 1569 Muolaassa VA 5335: 5).

Apellat. *talo* esiintyy nimistössämme etenkin Länsi-Suomessa: sn. *Talo(i)-nen*¹ ja tn. *Talo(i)la*, joihin on liitettävä synonyyminen tn. (sn.) *Kartano*. Karjalan kannaksella ja Inkerissä naapuritalo sai monesti taas nimen *toistalo*, sen asukkaat olivat *toistalloisia*, vieläpä jostakin talosta tuli virallisestikin *Toistalo*, mutta näyttää termi jo vanhastaan kiteytyneen myös luontonimistöön, esim. *Thoisnemi* 1445 Kokemäen seuduilla² ja *Toinenjärvi* Kuusamossa, pari esimerkkiä mainitakseni. Tuntuu ilmeiseltä, että ryhmään kuuluu lisäksi eri puolilla Suomea esiintyvä sn. *Toikka* ~ *Toikko(i)*, josta on varsin vanhojakin merkintöjä, kuten Toykanpoyka 1422 Köyliöstä (samalta alueelta

* R. HAUSEN Bidrag till Finlands historia I 107.

** HAUSEN mt. I 74.

*** VILJO NISSILÄ Vuoksen paikannimistö I 267.

¹ Kallialan seurakunnan kirkontileissä mainitaan 1518 Oloff taloynen. Satakunta III 41.

² Turun tuomiokirkon mustakirja 417.

myös Toysnemj 1422)³, Pāwal Toick Halikosta⁴, Henrik Toicku 1499 Padasjoelta⁵, Lasse Toickoj 1555 Pirkkalasta⁶, ja joka tunnetaan myös Virosta (*Toik*, gen. *Tõigu*; Tõikvere Tartumaasta)⁷. Tulkintaa tukevat appellat. *toikka* (käydään »toikissa» l. naapurissa) Kiuruvedellä, *toikka* 'toinen asunto-rakennus' Paavolassa, *toikki* 'toisentalolainen, naapuri' esim. Utajärvellä, Puolangassa, Kiuruvedellä, Pulkkilassa ja Muhoksella, *toiska* 'naapuri' Etelä-Pohjanmaalla, *toikko* 'toinen lasten leikeissä' esim. Utajärvellä (SS päälipas) ja *toikka* 'toinen peleissä' eräin paikoin Savossa⁸.

Nimenantajalle tutussa ympäristössä ovat kehittyneet myös nimet *Tuttava*(inen), josta taas on syntynyt esim. tn. Tuttavaisenmäki Soanlahdella, ja *Naapuri*, joka on tunnettu mm. Marttilassa, Haapajärvellä ja Muuramessa (vrt. myös kn. Naapurinvaara Sotkamossa). Ruotsin appellatiivista *granne* 'naapuri' on esim. eräissä Etelä-Pohjanmaan murteissa muovautunut muoto (*k*)*ranni*, joka esiintyy myös nimistössämme⁹: Michil Granne 1424 Piikkiössä, Jöns Granne 1436 Porvoossa, Tuomas Granni 1628 Raumalla¹⁰, tn. Granni Rengossa, tn. Kranni, Krannila, Alakranni, Ylikranni Nakkilassa, tn. Kranni Eurajoella, tn. Krannila Eurassa, Kokemäellä, Ulvilassa, Krannintalo Kaustisissa, Kranninpelto Akaassa ja Pohjanmaan ruotsalaisalueilla tn. Grannas on varsin yleinen¹¹.

Kylän asukas on saanut jopa latalaisen nimen *Paganus* 'kyläläinen' (esim. Jaakkimassa), ja kylän keskukselta katsottuna sellaiset talonnimet (myöhemmin sukunimet) kuin *Kylänpää*, *-ääri*, *Ääri*, joista esimerkiksi mainittakoon Maarian Paimalasta Antti Kylänääri 1405 ja hänen poikansa Aeren Lauri 1442¹² sekä Viron Harjumaasta tn. Ääri¹³, sekä *Syrjä*(inen), *Syrjälä* ja *Syrjäläinen* ovat varsin ymmärrettäviä. Aivan tuntemattomille on taas annettu sellaisia nimiä kuin *Vieras* (sn. ja tn. Vieras Rääkkylässä, tn. Vieras Tyrväässä, Eric Ijsoijvieras 1571 Hämeenkyrössä¹⁴) ja *muu*-sanan (oletetut) johdannaiset *muukka* ~ *muukko*(i), jotka on yhdistettävä appellaatiiveihin *muuka-lainen*, vir. *mük*, gen. *müga* = *müklane* 'unbeholfen, schweig-

³ Mustakirja 300, 301.

⁴ R. HAUSEN Finlands medeltidsurkunder (FMU) III 192.

⁵ HAUSEN Bidrag I 20.

⁶ Satakunta V 88, 91, 93.

⁷ JULIUS MÄGISTE Eestipäraseid isikunimesid 48.

⁸ Sanakirjasäätiön sanastot (SS). — NISSILÄ Vuoksen paikannimistö I 417.

⁹ T. E. KARSTEN Svenskt och finskt folkspråk i Finland. Folkmålsstudier IV 518.

¹⁰ Mustakirja 305. — FMU III 110. — AINA LÄHTEENOJA Rauman kaupungin historia II 307.

¹¹ KARSTEN Svensk bygd i Österbotten nu och fordom II, nimiluettelo.

¹² AULIS OJA Maarian pitäjän historia I 331.

¹³ PER WIESELGREN Ortnamn och bebyggelse i Estlands forna och hittillsvarande svensksbygder 192, 197, 226.

¹⁴ Suomen hopeaveroluettelot IV. Satakunta 140.

sam¹⁵ ja ennen kaikkea *muukkonen* 'muukalainen, toispaikkalainen', joka on tavattu Jaakkimasta (SS pl.). Nimi, josta on merkintöjä jo keskiajalta (esim. Andris Mukonen 1373 Maariassa¹⁶), on laajalti levinnyt: tn. Muumäki Ikaalisissa, Muunoja, -sammas, vanha raja Maariassa, kn. Muukkola Lappeella ja Taipalsaarella, sn. Muukka Karviassa ja Lemillä, sn. Muukkonen Itä-Suomessa ja Virossa mahdollisesti ryhmään kuuluvat Muuga, mylly Tartumaassa, Muoga mets Virumaassa sekä Muuga küla Harjumaassa¹⁷. Ruotsalaisnimistöstämme ovat tunnettuja vastaava sn. *Främbling* 'muukalainen' (esim. Per Fremling 1678 Viipurissa¹⁸) ja kn. *Främmanby* Ahvenanmaan Saltvikissa.

Monien vanhojen suurpitäjien nimet ovat myös kiteytyneet sukunimistöömme ilmaisemaan nimenkantajan kotipaikkaa, kuten esim. sn. *Euralainen*, *Jämsäläinen*, *Jääskeläinen*, *Kemiläinen*, *Keurulainen*, *Kymäläinen* (<Kymeläinen), *Lapveteläinen* ~ *Lappeteläinen*, *Lemulainen*, *Lohjalainen*, *Loimaalainen*, *Muolaalainen*, *Räisäläinen*, *Puumalainen*, *Sysmälinen*, *Tammelainen*, *Tyrväinen* ym., joista useat ovat jo keskiajalta (vrt. Laurens Lodmalaynen 1440 Vanajasta, Iacob Lohialajnen 1441 Maariasta¹⁹, Jösse ewräläinen 1454²⁰, Matz Nauolainen 1545 Halikosta VA 502^a : 167, Peder Syssmaeleijnen ja Matz Tammelajnen 1552 Turusta VA 537: 22, 23, Jacop Lemulajnen 1563 Taivassalosta VA 979: 2). Etenkin 1600-luvulta lähtien näitä alkaa esiintyä myös kreikkalais-latinalaisissa ym. asuissa (*Lojander* 'Lohjalainen', *Molander* 'Muolaalainen', *Europhaeus* 'Äyräpäälinen', *Pomoell* 'Puumalainen', ym.).

Samaten sukunimistöössämme ovat edustettuina — kotipaikkaa ilmaisten — vanhimpien kaupunkiemme Turun, Viipurin ja Rauman nimet: sn. *Turkulainen*, sn. *Turunen* (*Turuinen* < *turyuinen*; vrt. *surku*, *suru*: *suruinen*), joka mainitaan 1500-luvulta Sääksmäestä, mutta joka jo samalla vuosisadalla oli tyypillinen itäsuomalainen sukunimi²¹, sn. *Viihuri* Kannakselta (vrt. Matts wiborg 1542 Viipurin linnassa VA 4995: 69, Henrik Wijborg 1600-luvun alussa Turussa²², Tukholmassa 1575 Lasse Wijborg, joka ilmeisesti oli kotoisin Suomesta²³) ja sn. *Raumalainen* (esim. Jöran Raumalainen

¹⁵ WIEDEMANN Estnisch-deutsches Wörterbuch.

¹⁶ Mustakirja 147.

¹⁷ Eesti. Maadeteadusline, majandusline ja ajalooline kirjeldus I 139, 426, 448. — WIESELGREN mt. 181. — PAUL JOHANSENIN mukaan paikannimeen Muuga l. Naisteoja sisältynee appellat. *muuk* 'munkki' (Nordische Mission, Revels Gründung und die Schweden-siedlung in Estland 168).

¹⁸ GABR. LAGUS Ur Wiborgs historia II 67.

¹⁹ FMU III 207. — Mustakirja 384.

²⁰ A. I. ARWIDSSON Handlingar till upplysning af Finlands häfder IV 36.

²¹ EINO JUTIKKALA Sääksmäen pitäjän historia 278. — Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565, nimiluettelo. — Nimen turkulaisuuteen viittaa myös vanhan kansanrunon säe: Annikki *Turusen* neiti, istuvi *Turun* korolla.

²² Bidrag till Åbo stads historia XIII ja IV, nimiluettelot.

²³ Stockholms stadsböcker II (Ny följd) 4 s. 396.

1600-luvun alussa Turussa²⁴). Monista muista mainittakoon esimerkkeinä Oulunsuusta 1603 Morthen *Sigtuna*, Oulusta sen perustamisen ajoilta sn. *Holmensis* (Tukholmasta) ja sn. *Lübäck* (varmaan Lyypekestä)²⁵, Viipurin linnasta 1541 sn. *Nogord* (Novgorod) ja 1542 *Ljbbbeck* VA 4994: 59, 4995: 63 sekä Mäntsälästä 1700-luvun alusta sn. *Krakau* (Puolan Krakasta). — Maakuntien ja maiden nimet, jotka henkilönniminä ovat edellisiä harvinaisemmat, on esitetty toisessa yhteydessä.

II

Lähin ihmisyyhteisö, mihin nimenantaja ja -kantaja kuuluvat, on *perhe*, josta on esimerkkejä nimistöstämme: tn. Perhe Turun ja Porin läänin Pyhäjärvellä sekä Hollolassa, tn. Pere, Keskipere ja Isopere Nakkilassa, tn. Alaperet Vihannissa, tn. Perhemies Urjalassa, ym. Virossa, jossa appellat. *pere* tavataan merkit. Gesindestelle, Bauergut, Gesinde (Wiedemann), nimi-ryhmä on varsin yleinen (esim. tn. Pere-Jüri Tartumaalla, Hermannipere, Jaanipere, Laasupere, Reinupere, Rootsipere, Vanapere Harjumaalla²⁶).

Sukulaisuutta ilmaiseva runsas appellatiiviaines²⁷: *akka, emo(i), emäntä, eno(i), isäntä, kaaso(i), lanko, lapsi, mies, muori, nainen, orpana, orpo(i), paappa, poika, puuska, puusniekka, setä, sikiö, sisar, sisko, tyttö, tytär, täti, ukko, vaari, veijo, veikka, veikko(i), veli, vello, äijä, äiti, ämmä* ym. esiintyy myös henkilö- ja paikannimistössä appellatiiveina, sukunimen funktioissa ja muitakin suhteita ilmaisemassa²⁸. Laajasta materiaalista — tässä yhteydessä — on mahdollista esittää vain eräitä esimerkkejä. Ryhmän nimi on kiteytynyt sukunimeksi *Suku, Sukula* (vrt. kn. Sukula Tammelassa, tn. Sukula Mäntsälässä) ja myös *Parassuku* (esim. Anders Parassuku 1472 Liedossa²⁹). Tuttuja sukunimiä ovat *Akkanen* (esim. Anders ackan 1543 Kivennavalla VA 5000: 90, Anders Ackan 1564 Säämingissä³⁰ sekä nimeä valaiseva *Acka Antti* 1544 Kivennavalla VA 5002: 142), *Eno* (esim. Pawal Enoy 1421 Yläneellä³¹), Viipurin läänin Pyhäjärvellä *Kaasalainen* (<Kaasolainen), *Lankolainen* (vrt. Henric Langonpoyca 1418 Mynämäessä³²), *Lapsonen* (esim. Lauri Lapsinen 1560 Kivennavalla VA 5216: 57, Sigfrid Kylanlapsj 1624 Turussa³³), *Miehinen*,

²⁴ Bidrag till Åbo stads historia IV, nimiluettelo.

²⁵ A. H. VIRKKUNEN Oulun kaupungin historia I, nimiluettelo.

²⁶ Eesti I 249. — WIESELGREN mt. 34, 36, 132, 223.

²⁷ Ks. R. E. NIRVI Synonyymitutkimuksia sukulaisnimistön alalta. Suomi 106: 1.

²⁸ NISSLÄ Vuoksen paikannimistö I 282—290.

²⁹ FMU IV 368.

³⁰ Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565, nimiluettelo.

³¹ FMU II 281.

³² Mustakirja 285.

³³ Bidrag till Åbo stads historia II 8. — Vrt. myös sn. *Kaksonen, Kolmonen* (AUGUST AHLQVIST Suomalaisten suku-nimistä. Suomi 1860).

Mieho, *Miehikkä* (vrt. pitäjännimi Miehikkälä, Laurens Mehiiken 1563 Rantasalmella³⁴, kn. Miehoila Hattulassa), *Orpana* (esim. Muolaassa), *Orpo* (vrt. tn. Orvola, Oruoj 1540 VA 1920: 7, Tyrväässä), *Paappa* 'isoisä, talon vanha isäntä, vanha ukko' Etelä-Pohjanmaalla (esim. kn. Paappala Liedossa, tn. Paappa Rengossa, Jons papon 1543 Jääskessä VA 5000: 81, Laurens Pappan 1559 Visulahdella³⁵), *Poika(nen)*, *Poiko(inen)*, *Poikolainen* (esim. Erich Poika, Arkapoika, Miehenpoika 1600-luvun alussa Turussa, Frantz Poikoinen 1561 Juvalla³⁶), *Puuska*, *Puusniekka* (esim. Bengt Puuska 1594 Turussa³⁷, Oloff pusniecka 1543 Kivennavalla VA 5000: 90), *Setä* (esim. Raumalla 1600-luvulla³⁸), *Sikiö* (esim. Jaakkimassa, Kivennavalla, Kurkijoella, Ruokolahdella, Sakkolassa, Sortavalan pitäjässä; Mattz Sikien 1543 Viipurin läänin Uudellakirkolla VA 5000: 95), *Ukkonen* (esim. Ollij Vckon 1563 Juvalla³⁹), *Vaari* (esim. Per wari 1568 Äyräpäässä VA 5318: 6), *Veijo(nen)*, *Veijola*, *Veijalainen* (<Veijolainen; esim. Lohjalla, Iissä, Jaakkimassa, Kirvussa, Kivennavalla; Per Veialainen 1565 Juvalla³⁹), *Veikkonen* (esim. p. weijkoinen 1569, Anti weijckon^{ca} = veikonpoika 1553 Muolaassa VA 5335: 5, 5068: 15, Morthn weickonē 1560 Kivennavalla VA 5216: 51), *Veikkolainen* (esim. Kurkijoella), *Velinen* (esim. Mäntsälässä), *Vellonen* (esim. Henrik Vellonen 1563 Säamingissä³⁹), *Vunukainen*, appellat. *vunukka* 'pojanl. tyttärenpoika, ven. *vnuk* (esim. Matz wunuckain 1560, Thomas wnuckainē 1569 Valkjärven Vunukkalassa VA 5216: 52, 5335: 5), *Äijä*, *Äijälä* (esim. Sigfrid Äijä, Staffan Eyele 1600-luvun alussa Turussa, olaus äianpoika 1524 Tyrväässä⁴⁰), *Äiti* (esim. Michel Äiti 1600-luvun alussa Turussa⁴¹). Edellisestä näkyy, miten Tyrvään Äijälä on syntynyt Äijänpojasta, Valkjärven Veikkonen ja Veikkola Veikonpojasta, mutta varmaan myös monet alun perin appellatiiviset sukulaistalojen nimitykset kuten *enola*, *setälä*, *tätälä*, *veikkola*, *äijälä* ovat voineet kehittyä myöhemmin sukunimen funktioon. — Virosta MÄGISTE mainitsee ainakin henkilönnimet *Akk*, *Mehik*, *Orban* (vrt. kuitenkin Urbanus, suom. Urpala, Urpalainen), *Veli*, *Veljo*, *Velju*, *Vello*⁴¹.

Ruotsalainen hn. *Fraende*, appellat. *frände*, isl. *frændi*, tansk. *fraende* 'sukulainen', joka on kiteytynyt Ruotsin paikannimistöön (esim. Frända-

³⁴ Savon tuomiokirjat, nimiluettelo.

³⁵ Savon tuomiokirjat, nimiluettelo.

³⁶ Bidrag till Åbo stads historia III 113, ym. — Savon tuomiokirjat, nimiluettelo.

³⁷ Bidrag till Åbo stads historia I 149.

³⁸ LÄHTEENOJA Rauman kaupungin historia II 306.

³⁹ Savon tuomiokirjat, nimiluettelo.

⁴⁰ Savon tuomiokirjat, nimiluettelo. — HEIKKI OJANSUU Kallialan seurakunnan keskiaikaiset kirkontilit (vv. 1469—1524). Satakunta III 46. — Ks. sukulaismiestöstä myös NISSILÄ Vuoksen paikannimistö I 346—347. — Bidrag till Åbo stads historia IV, nimiluettelo. — ARWIDSSON Handlingar II 53, V 194 ym.

⁴¹ Eestipäraseid isikunimesid.

ja sitä tietä suomalaisalueillekin, esim. sn. *Fränti* Etelä-Pohjanmaalla ja tn. *Fräntilä* (murt. *räntilä*) Korttesjärvellä, Lapualla, Töysässä, Kauhavalla ja mälen Smoolannissa⁴²), on levinnyt maamme ruotsalaisalueiden nimistöön Vähässäkyrössä, mutta myös etelämpänä tn. *Räntilä* Hattulassa, tn. *Fräntilä* (murt. *räntla*) Turun ja Porin läänin Uudellakirkolla, josta 1561 mainitaan mm. Oleff Frendi -niminen talollinen (VA 921: 5)⁴³.

III

Appellat. *heimo*, karj. *heimo*, *heima*, joka on selitetty balttilaiseksi lainaksi (liett. *šeimà* 'Familie; Gesinde', lät. *sàime* 'Hausgesinde'), on kiteytynyt sukunimiin *Heima(nen)*, *Heimo(nen)*, esim. Oleff Hejmō 1543 Kivennavalla VA 5000: 90, sekund. *Heimala*, *Heimola*, *Heimolainen* (vrt. kn. Heimola Nummella ja Joroisissa, tn. Heimola Rantasalmella, Rautalammillä, Rovaniemellä, kn. Heimala Luumäellä ja Muolaassa, tn. Heimala Kuhmoisissa). Kun vanhaa *Haima-*, *Haimi-*nimistöä (suku-, talon- ja kylännimiä eri puolilla maataamme⁴⁴) ei nimenantoperiaatteiden kannalta juuri voida yhdistää appellatiiviin *haimi* 'skymt, svag lukt, doft, aning' (Lönnrot), kuten OJANSUU on tehnyt⁴⁵, olisi se luontevimmin liitettävissä *Heimo* -nimien ryhmään, etenkin kun balttilaisella taholla on myös ai:llisia lähtömuotoja⁴⁶. Näin saisivat tyydyttävän selityksen oudontuntuiset johdannaiset *Heimari* (tn. Heimari Soinissa ja Ristiinassa, Heimarinlahti Antreassa, Heijmar pecko 1540-luvulla Viipurissa⁴⁷) ja *Haimari* (sn. Haimari Muhoksella ja Oulussa, tn. Haimari Karstulassa, tn. Haimre, saks. Heimar, Heymer 1439, Viron Haapsalussa⁴⁸), etenkin kun vertaamme koko nimiryhmää muinaisgerm. *Haimas*, *Haimi*, *Haimo*, *Haim*, *Heim*, *Heimo*, *Heime*, *Heym*, *Heimer* -nimistöön, jonka lähtökohtana on goot. *haims* 'kylä', muinaisyläsaks. *heim* 'koti'⁴⁹ ja josta on esimerkkejä myös skandinaavisessa nimistössä (esim. *Heimarr*, *Heyme*)⁵⁰.

*

Yleinen sukunimi *Suomalainen* on aluksi merkinnyt vain Varsinais-Suomesta muualle siirtynyttä ja on ollut luonteeltaan siis appellatiivinen (vrt. Soma-

⁴² NILS ÖDEEN Studier i Smålands bebyggelsehistoria 82.

⁴³ ELOF HELLQUIST Etymologisk ordbok. — M. F. LUNDGREN—E. BRATE Svenska personnamn från medeltiden 57. — KARSTEN Finnar och germaner. Folkmålsstudier IX, s. 93. — HEIKKI KLEMETTI Vierasperäisiä muinaisnimiä 102.

⁴⁴ NISSLÄ Vuoksen paikannimistö I 365. — Suomenmaa, nimil.

⁴⁵ Suomalaista paikannimitutkimusta 53.

⁴⁶ KALIMA Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat 72, 99.

⁴⁷ NISSLÄ mt. 333.

⁴⁸ OJANSUU mt. 54. — Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch IX 357. — KLEMETTI mt. 120.

⁴⁹ ERNST FÖRSTEMANN Altdeutsches Namenbuch I. — HEINTZE-CASCORBI Die deutschen Familiennamen 199. — HELLQUIST Etymologisk ordbok.

⁵⁰ E. H. LIND Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden 503. — GUNNAR KNUDSEN og MARIUS KRISTENSEN Danmarks gamle personnavne 491.

layni de Riduala, Somalayna de Harola 1340 Sääksmäellä), mutta on myöhemmin kehittynyt sukunimen funktioon (esim. Anders Somalainen 1405 Sääksmäellä, Oll Somalainen 1455 Asikkalassa, Lasse Somolayne 1444, 1450 Tukholmassa⁵¹) ja on Suomen kansan varsinaisesti synnyttyä ilmaissut kansallisuutta. Eräin paikoin esim. Savossa Suomalaisen viljelemää taloa on alettu nimittää *Suomalaksi*, mikä sekin on siirtynyt sukunimen funktioon. Sen sijaan talon- ja kylännimi *Suomela* edellyttää primääristä sukunimeä *Suomi(nen)* (= suomalaisen), mistä onkin runsaasti esimerkkejä etenkin maamme lounais- ja länsialueilta. Kun myös Virossa on eräitä vanhoja Suomi-nimiä, esim. kn. *Soomla* Tartumaalla ja samoilta seuduilta Henrik Lättiläisen kronikassa 1211 mainittu *Somelinde* (Suomen linna)⁵², tuntuu uskottavalta yleinen käsitys, että Suomi-nimi on siirrynnäinen Virosta eikä päinvastoin. Sukunimestä *Suomi* päätellen se on ollut vanha henkilönnimi, jonka etymologia vielä tuntuu epäselvältä.⁵³ Sellaiset erikoisnimet kuin Suomenvedenpohja Viipurin pitäjässä, Suomenniemi, myöhemmin pitäjä Lounais-Savossa, ja Suomensalo Joutsenossa (vrt. sn. somelain 1543 Lappeella ja Taipalsaaressa VA 5000: 37, 67) viittanevat varsinaissuomalaisten vanhoihin siirtolaisuus- ja erärajoihin⁵⁴.

Hämeen ja hämäläisten nimi on levinnyt yli koko Suomenniemen, vieläpä *Häme*-nimeä (oletetusta *Hämä*-juuresta) tavataan kaukana Vienassa ja Aunuksessa ja Hämäläinen on Itä-Suomen yleisimpiä sukunimiä, mikä viittaa heimon vanhaan ekspansiiviseen voimaan. Sn. *Hämäläinen*, josta on merkintöjä jo keskiajalta, esim. Michil Haemmelaen 1454 Turussa, Olef Hämälän 1466 Elimäellä, Michel Hemelen 1495 Virossa⁵⁵, on appellatiivisesta heimolaisnimestä myöhemmin kehittynyt sukunimeksi, josta paikoin esim. Savossa on abstrahoitunut tn. ja sn. Hämälä. Sen sijaan (primäärinen) sn. *Häme* on edellistä harvinaisempi eikä Hämeisestä ole varmoja esimerkkejä, joten helposti syntyy ajatus, että se on ehkä lähtöisin maakunnan nimestä, vaikkapa kehitys usein onkin ollut päinvastainen. Tähän viittaisi myös esim. Tunkelon esittämä nimen balttilainen originaali *žēme* 'maa'⁵⁶; Tunkelon käsitys tuntuu varsin luontevalta, jos kohta on olemassa muitakin selitysrityksiä⁵⁷.

⁵¹ Mustakirja 61. — FMU IV 78, III 486. — Stockholms stadsjordebok 1420—1474 s. 129.

⁵² Eesti I 448. — LAURI KETTUNEN Vanhaa ja uutta nimestä Suomi, suomalainen. Kalevalaseuran vuosikirja 34 s. 104.

⁵³ Viimeksi nimeä ovat käsitelleet LAURI HAKULINEN Suomen nimestä. Suomalainen Suomi 4, 1953 ja LAURI KETTUNEN mt.

⁵⁴ R. ROSÉN »Kolmas ristiretki» Suomeen. Historiallinen Aikakauskirja 1945.

⁵⁵ FMU IV 54. — HAUSEN Bidrag I 121. — JOHANSEN Die Estlandliste 617.

⁵⁶ Mistä nimi Häme? Virittäjä 1899 s. 97—100. — Vrt. liett. *žėme*, *ėš* 'die Erde, das Land', adj. *žėmas* (G. H. F. NESSELMAN Wörterbuch der Littauischen Sprache), lät. *zeme* (li. *žēmē*), mon. *žemes* 'die Erde, das Land' (K. MÜHLENBACH Lettisch-deutsches Wörterbuch). — Jo aikaisemmin virolainen N. ANDERSON on esittänyt saman selityksen: liett. *žėme*, *žėmas* 'Hämä, häme' (Eesti keel 1940 s. 164—166).

⁵⁷ OJANSUU Suomalaista paikannimitutkimusta 88. — JALMARI JAAKKOLA Suomen varhaishistoria 198—199.

Hämettä ja hämäläisiä ruotsalaismaailmassa vastaavat termit *Tavastland* ja *tavaster*, mistä kehittynyt sn. *Tavast* on ollut melko yleinen talonpoikaisnimi esim. Varsinais-Suomessa 1500-luvulla⁵⁸ ja on levinnyt myös Ruotsiin, jossa esim. Arbogassa tunnetaan samoilta ajoilta kolme Tavastia (vrt. hinrik finne tafwast 1477)⁵⁹. Nimen, josta olen esittänyt eräitä ajatuksia kirjoitelmassani *Tavastland* (Virittäjä 1941 s. 48—61), TUNKELO on yhdistänyt balttilaiseen appellatiiviin *tauta* 'kansa'⁶⁰ (ks. Tautta-nimeä myöhemmin). Äänteellisesti väkinäinen selitys on kyllä sisällöllisesti luonteva ja liittyy näin hänen balttilaiseen Häme-tulkintaansa.

Eritoten *Karjala-* ja *karjalais-*nimitykset ovat joutuneet mitä moninaisimpien selitysyritysten kohteiksi. Nimen etymologioimisen lisäksi vaikeutena on ollut kysymys, miksi maakunnalla ja heimoalueella — muista poikkeavasti — on *la-*tyyppinen talon- (myöhemmin kylän- ja pitäjän-)nimi. Sitä paitsi vanhaa »Keskus-Karjalaa» ei ole voitu täysin paikallistaa, ellemmme ota lukuun novgorodilaisten Käkisalimesta käyttämää nimitystä *Korela*, josta taas läntisessä maailmassa ei ole merkkiäkään. *Karjala-vyhtiä* kaiken lisäksi sekoittavat Laatokan takaisen Aunuksen- l. Alavosenjoen vanhan, tiheän asutuskeskuksen lähistössä olevat *Karjainen*-nimet ja sekin, että Inkerinmaan inkeroiset ovat vanhastaan olleet »karjalaisia»⁶¹. Kaikki tämä tarjoaa mahdollisuuksia monenlaisten hypoteesien tekoon, mistä on runsaasti esimerkkejä kirjallisuudessa (JAAKKOLA, KETTUNEN, MIKKOLA, TALLGREN, TUNKELO ym.). Niihin liitän vain jonkin ajatuksen.

Kuten mainittu, on Aunuksessa Petroskoin seuduilla kn. *karđaine* l. *karđaiženkülä*, Lotinapellon tienoilla *karjaženkülä* l. *karjaženhieru* l. *karjažinhieru* l. *karjažankülä* l. *livghieru*, Kukkajärvellä *karjázjärvi*, Jyrkilässä *karjázjoja* ja Sermaksessa kn. *korel'kko*, joiden perustalla olisi odottanut »heimoalueen» nimeksi *Karja*'a (vrt. Suomi, mutta sn. Suomi(nen), tn. ja kn. Suomela). Ellemmme siis Aunuksen-Karjalaa, mikä nimitys tuntuu myös sekundääriseltä, pidä Alku-Karjalana, on toisena ratkaisumahdollisuutena se, että sekundäärinen nimitys *Karjala* on abstrahoitunut »läntisten siirtolaisten» karjalaisten nimestä (vrt. myös *suomalainen* > *Suomala*, *hämäläinen* > *Hämälä*, ym.), mistä selittyy ainakin varhaisempina aikoina sen alueellinen epämääräisyys ja sekin, että tuo sekundäärinen nimi putkahtaa esille laajoilla alueilla Laatokan maailmassa (esim. parikin kn. *Korielovo* Šelonin viidenneksessä ja sn. *Koreljanin* varsin runsaana Vatjan viidenneksen vatjalaisessakin puoliskossa⁶²). Laatokan alueilta nimi kulkeutui sitten aikojen kuluessa Viaan,

⁵⁸ Varsinais-Suomen kok. Paikannimikomitean arkisto. VA.

⁵⁹ Arboga Stads Tänkebok 1450—1568 II 102 ym.

⁶⁰ Sanoista *navetta* ja *tavast*. Kalevalaseuran vuosikirja 29 s. 291—295.

⁶¹ TUNKELO Inkeröismurteiston asemasta 5—15.

⁶² NISSILÄ Pohjois-Pohjanmaan karjalaista nimistöä. Vir. 1948 s. 215—.

Kuolaan, jopa Äänisen taka-alueille ja Suomessa länteen ja pohjoiseen päin, esim. Savoan ja Pohjanmaalle⁶³.

Karjalaisen heimon syntykysymystä ratkaistaessa ei voi jättää huomiotta Länsi-Suomen vanhaa ja runsasta Karjala-nimistöä, esim. Nisse Karialainen 1439, Paedher Karialanen 1442 Maskussa, Oloff Karialainen 1466 Kokemäen seuduilla⁶⁴, Morten Kariainen I. Karialainen 1558, 1559 Uudellakirkolla VA 756: 2, 817: 18, Nilis Karialainen 1571 Ruovedellä⁶⁵, ja vielä vanhempia ovat kappelinnimi Karjala, kn. Karjalainen Merimaskussa, Karjaskylä Uskelassa, Karjaa, Karjalohja ym.⁶⁶ sekä Viron Saarenmaalla kihlakunnan nimitys Karja. Primäärinen nimi on ilmeisesti *Karja(nen)*, josta on myös esimerkkejä: Narvan Karjainen 1540, Anders Kariainen 1573 Vesilahdella⁶⁷, Matti Karja 1634 Raumalla⁶⁸, Pauall Karian, Sijmō Karian 1543 Kivennavalla VA 5000: 92, sn. Karja 1700-luvulla Sakkolassa⁶⁹, tn. Karjanen Sääksmäessä⁷⁰, sekä Kemin Lapissa henkilönimen funktiossa: Karija Sorvisson, Rasak Kariasson 1564 VA 4981: 8, 9, ym.

Etymologisesti yhdistäisin Karja-nimen appellatiiviin *karja*, vir. *kari*, gen. *karja*, liiv. *kāfa* (Sal. *kare*), muinaisgerm. *χarja-*, goot. *harjis* 'joukko, sota-joukko' (saks. *Heer*, ruots. *här*)⁷¹. Appellatiivina tämä germaaninen laina on »alentunut» ja rajoittunut nykyiseen funktioonsa, joskin — Julius Krohnin mukaan — Kalevipoegissa sanalla on myös rudimentäärinen merkitys 'seura, joukko', mutta nimistössä se on varmaan kiteytyneenä alkuperäisenä. Aikoinaan T. E. KARSTEN yhdisti Karja-nimet germaaniseen alkulähteeseen **χarja-*, *harjis*, jossa *h* > *k* samaan tapaan kuin esim. *χalliōn 'harter stein, fels, flaches stein' > *kallio* (SUSA XXIII, 1 s. 35), mutta on huomattava myös, että jo germaanisessa yhteisössä appellatiivi oli siirtynyt henkilönimenkin funktioon *Harja-*, *Hari-*, *Hari*⁷² samoin kuin muinaispreussissa *Kar*-nimet

⁶³ NISSILÄ Pohjois-Pohjanmaan karjalaista nimistöä. Vir. 1948 s. 215—.

⁶⁴ Mustakirja 370. — FMU III 280, IV 257.

⁶⁵ Suomen hopeaveroluettelot 1571. IV. Satakunta 211.

⁶⁶ JAAKKOLA Muinaisen »Karialan» — Karjalan — alku. Hist. Aikakauskirja 1941, no 4. — NISSILÄ Vuoksen paikannimistö I 385, 387.

⁶⁷ KIRSTI ARAJÄRVI Vesilahden historia 667. — Suomen hopeaveroluettelot IV 201.

⁶⁸ LÄHTENOJA mt. II 365.

⁶⁹ Neoviuksen kokoelmat. SKS.

⁷⁰ JUTIKKALA mt. 264.

⁷¹ SETÄLÄ Bibliographisches Verzeichnis der in der Literatur behandelten älteren germanischen Bestandteile in den ostseefinnischen Sprachen. FUF XIII 36. — KARSTEN finnar och germaner. Folkmålsstudier IX 167. — KARSTEN Svenskt och finskt folkspråk i Finland. Folkmålsstudier IV 469. — KARSTEN Germanen und Indogermanen. Zu den ältesten Völker- und Ortsnamen der Ostseeländer 485, 486. — Toisin ovat nimen tulkinneet mm. OJANSUU Suomalaista paikannimitutkimusta 108 ja JAAKKOLA eri tutkielmassa.

⁷² FÖRSTEMANN mt. — M. SCHÖNFELD Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen 126, 127. — J. KROHN Suomalaisen kirjallisuuden historia I. Kalevala 173.

(<appellat. *karia*- 'Heer'⁷³) ja liettuassa *Kar*-nimet (<appellat. *kāras*, *kārias* 'Krieg'⁷⁴, *kārias* 'Heer, Truppe'⁷⁵), joten nimi on voinut k:llisena lainautua suoraan baltian välityksellä (vrt. Heimo-, Häme-nimiä).

On totuttu pitämään *Savo(nen)*, *Savola(inen)* -nimiä etenkin itäsuomalaisina ja niiden pohjaksi on esitetty esim. vepsäläis-karjalaisella alueella esiintyvä kreikkalais-venäläis-karjalainen hn. *Savoi*⁷⁶. Ottamatta lukuun varsinaisessa Savon maakunnassa esiintyvää Savo-nimistöä sitä tavataan myös Kannaksella, jossa sn. Savolainen esim. 1500-luvulla oli yleisimpiä (esim. Kaū Saulā, Poual Saulan, Nils Saffuon 1543 VA 5000: 83—85) ja jossa ovat mm. kn. Savola Muolaassa ja Raudussa, kn. Savonniemi Koivistolla. Kannakselta käsin taas on arveltu voimakkaan asutusekspansion tapahtuneen Suur-Savoon Mikkelin tienoille⁷⁷. Nimen etymologian tekee kuitenkin arvoitukselliseksi se seikka, että sitä esiintyy myös l ä n s i a l u e i l l a, esim. kn. Savo Kangasalla, Orivedellä ja Teiskossa, ja että samaan pesyeen ilmeisesti kuuluvat myös kn. Sauvala Liedossa, Sauvonkylä Halikossa, Sauvon pitäjä ja Sauvo- l. Savojärvi, kn. Sauvola Kalvolassa, tn. Sauvola Piikkiössä, tn. Sauvala Janakkalassa, jotka monet nimet esiintyvät jo varhaiskeskiaikamme asiakirjoissa samoin kuin eräät ryhmään kuuluvat henkilönnimetkin, esim. Niclis Sawola l. aff Sawla, aff Savola l. Sawalan l. Sawolan 1444 Turun seuduilla, Lorens Sawolaisenpoika 1435 Janakkalassa, Andris Sawolaynen 1455 Lammilla, mattis sawoylaynen 1506 Loimaalla, Nils Sauoilainen 1573 Hämeenkyrössä, Jakob Savoi 1600-luvun alussa Turussa⁷⁸ ja Viron Harjumaalta mainitaan 1600-luvun alussa Sawlaise peter.⁷⁹ Onkohan tässäkin kysymyksessä varsinnaissuomalainen siirrynnäinen?

Samoilta alueilta ovat lähtöisin ilmeisesti myös *Kainu(nen)*, *Kainula(inen)* -nimet, joita asutus- ja eräretkien mukana tunkeutui etenkin pohjoiseen päin, kuten KUSTAA VILKUNA on osoittanut. Kainu-nimi, joka on vanha kylän-nimi Askaisissa, Eurajoella ja Uudellakirkolla, on alkuperältään henkilönnimi (esim. Magnus Kaynnonen 1410 Halikossa, mattis kajno 1513 Askaisissa⁸⁰).

Tarkastellessamme Kainu-, Karja-, Suomi- ja Savo-nimiä, joiden kaikkien p e s ä k k e e t ovat juuri V a r s i n a i s - S u o m e s s a, syntyy —

⁷³ REINHOLD TRAUTMAN Die altpreussischen Personennamen 43.

⁷⁴ A. LESKIEN Litauische Personennamen. Indogermanische Forschungen 26 s. 340.

⁷⁵ M. NIEDERMANN Wörterbuch der litauischen Schriftsprache.

⁷⁶ LAURI KETTUNEN Savolaismurteiden synty ja levinneisyys. Savon historia I 66.

⁷⁷ J. A. PÄRNÄNEN Savon asuttaminen keskiaikana. Savon historia I 57—59.

⁷⁸ FMU III 323, 342, 93 ym., IV 93. — HAUSEN Bidrag I 133. — Suomen hopeaveroluettelot IV 144. — Bidrag till Åbo stads historia IV, nimiluettelo.

⁷⁹ WIESELGREN mt. 249.

⁸⁰ Nimestä ks. myös ARVO MERI Vanhan Vehmaan kihlakunnan pitäjien ja kylien nimet I 48. — FMU II 103. — ARWIDSSON Handlingar V 214. — Nykyisinkin sn. *Kainu* on yleinen.

ehkäpä hyvinkin mielikuvikuksellinen — hypoteesi maamme lounaiskolkkan vanhoista suursuvuista, jotka aloittivat rintamaiden käydessä ahtaiksi järjestelmällisen asutus- ja eräretkiekspansion. Kainu-suvun edustajia, kainulaisia, siirtyi pohjoiseen niin paljon, että koko aluetta alettiin nimittää Kainuiksi l. Kainuunmaaksi, Karja-suvun edustajat karjalaiset siirtyivät Laatokan alueelle, Sauvon l. Savon sukua, sauvolaisia l. savolaisia Kannakselle ja sieltä Saimaan alueille Savoon l. Savonmaahan tai mahdollisesti sinne suoraankin ja suomalaisia Suur-Saimaan lounais- ja länsialueille.

Pohjanmaan asukkaista myöhemmin syntynyt nimitys *pohjalainen* on kiteytynyt monin paikoin tunnetuksi sukunimeksi (esim. Peder Pohjalaynen 1508 Kangasalla, Iöns Pohjalainen 1511 Loimaalla). Näitä vanhempia merkintöjä on nimen ruotsinkielisestä muodosta *bottenkarl*, esim. botnekarlerne 1451, Lasse Botnekarl 1496 Tukholmassa⁸¹ ja myöhemmin 1560, 1563 Oleff Botenkar l. Botnekarl Raumalla VA 877: 5, 970: 74, missä nimi voi olla luonteeltaan appellatiivinen. Eräillä suomalaisalueilla (esim. Antreassa ja Kuolemajärvellä) siitä kehittyi vääntymä *Potinkara*, kuten käy selville antrealaisen nimen vanhoista asiakirjamuodoista (esim. Peer Botnekarll 1610 VA 5932: 18, Hinrich Botnekarll 1635 VA 8547, mutta Jören Potingara 1645 VA 8577: 300, mistä on saanut alkunsa myös Antrean Hatulan *Potin* talon nimitys)⁸². Sen sijaan sn. *Pohja*, *Pohjanen* voivat olla muutakin alkuperää.

Ryhmään kuuluvista muista nimistä mainittakoon Peder *Alenninghe* (= ahvenanmaalainen) 1376 Tukholmasta, Nicolaus *de Nylandia* l. *Nygeland* 1414, Tomas *Nylander* (= uusmaalainen) 1564 Viipurista ja Tenholasta lähtenyt Hans *Nylenninge* 1566 Tukholmasta⁸³.

IV

Kansojen välisistä vanhoista kosketuksista kertovat sellaiset nimet, etenkin henkilönnimet, joiden pohjana ovat vieraiden maiden kansojen nimitykset. Onhan todettu, miten voimakas vaikutus esim. kelteillä oli germaaniseen nimistöön ja miten taas germaanit antoivat nimiä naapurikansoille⁸⁴. Niinpä ALBERT DAUZAT kertoo mainiossa teoksessaan *Les noms de personnes* vanhojen frankkilaisnimien suuresta osuudesta ranskalaisen henkilönnimistön synnyssä, ja ANDERS GRAPE taas on osoittanut, miten kansanimistöä on kulkeutunut Ruotsiin Tanskasta (esim. *Dan*, *Halfdan*, *Dansk*, *Danske*, *Jut*, *Jute*), Saksasta (esim. *Sakse*), Norjasta (esim.

⁸¹ FMU VI 529, VII 121, IV 25, V 341, VI 24.

⁸² NISSLÄ Vuoksen paikannimistö I 426, 427.

⁸³ FMU VIII 446. — Mustakirja 157. — LAGUS Ur Wiborgs historia II 83. — Stockholms stadsböcker II (Ny följd) 3 s. 320.

⁸⁴ SCHÖNFELD mt. s. XII—XIII.

Thron, *Thronde*), Virosta (esim. *Est*, *Este*, *Estman*, *Estulf*) ja Suomesta (esim. *Karel*, *Finn*, *Finne*, jotka viimeksi mainitut voivat olla lähtöisin myös Finnmarkista ja Lapista)⁸⁵, eräitä esimerkkejä mainitakseni.

Alun perin tällaisia nimiä on käytetty, kuten eräistä edellisistäkin tapauksista on jo selvinnyt, appellatiiveina merkitsemään nimenkantajan kansallisuutta, mutta siitä ne vähitellen ovat kehittyneet varsinaisiksi henkilö-, lähinnä sukunimiksi. Ja luonnolliselta tuntuu, että tämä kehitys on tapahtunut ennen kaikkea sen kansan tai heimon rajojen ulkopuolella, jota nimi tarkoittaa. Näin siis esim. suomalaisen *Saksalan* kylän ensimmäinen asukas on alun perin tarkoittanut Saksasta tullutta siirtolaista, tavallisesti kauppiasta (vrt. kamasaksa), ja taas Karjalan kannaksen *Eistilän* kylän ensimmäinen asukas *Eisti(nen)* on ollut kansallisuudeltaan virolainen, mutta myöhemmin nimisuhteet ovat saattaneet monimutkaistua, kun esimerkkeinä mainituista Saksalasta ja Eistilästä on voinut siirtyä samannimisiä asukkaita muualle.

Varsinkin sellaisilla alueilla, missä on kansojen tai kielten rajoja ja missä siitä syystä on syntynyt seka-asutusta, on kansallisuuksien nimistä kehittyneitä henkilönnimiä tavallista enemmän. Vieläpä on syntynyt nimi-pareja, kuten Finnpada ja Svenskby Fagervikissä, Finby ja Svenskby Tenholassa sekä Karjaalla Finnpada ja Svenskby⁸⁶. Tietenkin siirtolainen on voinut jättää myös oman vieraan nimensä paikalle, sillä esim. keskiajalla katolinen papisto tuskin käytti lapselle nimeä antaessaan skandinaavista pakanallista nimistöä, kun tarjona oli kirkon runsas pyhimysnimistö, vanhoja arvokkaita raamatullisia sekä kreikkalaisia ja latinalaisia nimiä. On historiallinen todistuskappale esim. siitä, että Padasjoen *Virmailan* kylän (Vidmarla 1538, Vidmarila 1590) perustaja oli 1400-luvulla eräs *Vidmar l. Vilmar*, jonka jälkeläisiä mainitaan mm. Vidmar Nilsson 1539 ja Abraham Vilmarinpoika 1570⁸⁷, ja Sääksmäen *Vieremunnan l. Munteenkylä* on saanut nimensä jostakin skandinaavisesta *Vermundista*, ellei kysymyksessä ole siirrynnäinen lännempää (vrt. kn. Vermunttila, Wermundila l. Wirmundila 1562, Rauman maalaiskunnassa VA 949: 21, 617: 37)⁸⁸, pari esimerkkiä mainitakseni.

*

Appellatiivi *kansa*, jolle on esitetty sekä suomalais-ugrilainen että germaaninen etymologia, on kehittynyt sukunimeksi *Kansa* ~ *Kanso(i)*, esim.

⁸⁵ Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen I 34—37.

⁸⁶ ALF BRENNER Ingå, Fagervik, Degerby II 11. — GUNVOR KERKKONEN Västnyländsk kustbebyggelse under medeltiden 143.

⁸⁷ FMU V 144. — VA 3668: 184. — UUNO PULKKILA Padasjoen historia 54, 59, 148, 149. — EEVA LINDÉN Kaakkois-Hämeen murteiden äännehistoria I 142.

⁸⁸ ARVO MERI (= LOPMERI) Vanhan Vehmaan kihlakunnan pitäjien ja kylien nimet I 191.

sn. Kansa Kuolemajärvellä, sn. Kansanen Merimaskussa, Uuraisissa ja Leppävirroilla sekä sn. Kansonen Lappeella, mitkä kuvastuvat myös talonnimessä Kansala (esim. Juvalla ja Polvijärvellä) ja kylännimessä Kansola (Nuijamaalla). Monet Kansanahot, -metsät ym. samaten kuin *Rahvas*-nimet, esim. Rahvasaho, Rahvanaho 1850, Oulun läänin Pyhäjärvellä⁸⁹, liittyvät ilmeisesti kaskeamiskulttuuriin. Lisäksi appellat. kansa tavataan ihmisyhteisöjen ja alueiden nimityksenä: *Järvikansa* (Pellosniemen kymmeneskunta 1571), *Järvikansa* (Juvan kymmeneskunta 1571), *Metsäkansa* (nyk. Pusula), *Metsäkansa* (nyk. Lempäälä), *Rantakansa* (Akaassa 1507), *Vesikansa* (nyk. Vihtiä), *Vesikansa* (nyk. Tottijärveä), *Vesikansa* (nyk. Luopioista), *Vesikansa* (Juvan neljänneskunta 1541), *Vesikansa* (nyk. Sääminkiä)⁹⁰.

Ryhmään liitän muutaman hypoteettisen nimen. Niitä on ensinnäkin arvoituksellinen nimiryhmä *Tiutiansuo*, *-korpi* Juuassa, *Tiutionniemi*, *-lampi* Juvalla, *Tiutinen I. Tiutisensaari* Kymijoen suulla ja mahdollisesti *Teutjoki*, *-koski* Elimäellä, mihin yhdistän myös vanhan virolaisen nimen *Teuto* 1286, *Teutu*, *Teuto* 1346, 1348⁹¹. Oletan näet, että niihin sisältyy germ. hn. *Theuta*, *Thiuda*, *Thiudes*, *Tiude*, *Tiuto* <goot. *thiuda* 'gens' (FÖRSTEMANN), *Theudo*, *Tiuto*, *Taute* <goot. *tiuda* 'der Volk' (HEINTZE-CASCORBI 361), *Theudis*, *Thiudis*, *Thiud* <goot. *thiuda* 'der Volk' (SCHÖNFELD 228), joiden leviämislle on antanut pontta Saksan ja saksalaisten vanha nimitys *Teutonia*, *Teutonicus* (Teutonia 1240, *Teutonicus* in Gutlandia 1225⁹²). Thiut-nimi on levinnyt Skandinaviaan⁹³, ja sen jälkiä on — muutenkin arkaistisessa — lappalaisessa nimistössä: Hans *Teutiasson*, Oleff *Teutiasson*, *Teutia* Sorviass. Kemin Lapissa v. 1571, jolta ajalta T. I. ITKONEN mainitsee hn. *Teudia*, *Teut*, *Taute* esittäen niille lappalaisen — tosin väkinäisen — etymologian⁹⁴. — Kuuluvathan myös Karja ja Karjala samanaikaiseen lappalaiseen henkilönnimistöön.

Kyminsuulainen *Tiutinen* on voinut syntyä yhtä hyvin saksalaiskosketuksista⁹⁵ kuin ruotsalaisvaikutuksesta, sillä on olemassa myös samaa etymologista alkuperää oleva ruots. hn. *Thiude* (LUNDGREN-BRATE 260), josta esimerkkinä on *Tywde* (= *Tiude*) Pedersson 1440 Porvoon seuduilta⁹⁶ (vrt. nyk. sn. *Tiutinen*) ja joka — ALF BRENNERIN mukaan — sisältyy myös inkoolai-

⁸⁹ AARNE SALMINEN Ol. Pyhäjärven paikannimistöä 159. Käsikirj. PNA.

⁹⁰ KUSTAVI GROTFELT Paikannimistöä saatuja lisiä suomalaisten muinaisten yhteiskuntaolojen valaisemiseksi. Historiallisia tutkimuksia J. R. Danielson-Kalmarin täyttävässä 60 vuotta s. 210.

⁹¹ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I 630, III 147, 155.

⁹² Mt. I 82, 213.

⁹³ NIELSEN mt. 91, 92. — Danmarks gamle personnavne I 1363, 1364.

⁹⁴ VA 4726: 113, 115. — ITKONEN Lappalaisten vanhat henkilönnimet 14.

⁹⁵ Vrt. NISSILÄ Eräs alasaksalainen henkilönnimityyppi Suomessa. Vir. 1951 s. 364.

⁹⁶ FMU III 204. — Vrt. ERIC ANTHONI Personnamnens vittnesbörd om medeltidens nationalitetsförhållanden. Historisk tidskrift för Finland 1944 s. 91.

seen talonnimeen *Tjudas*⁹⁷ (vrt. myös *Tiwde bol* 1538 Kemiössä VA 484: 9). Sen sijaan on vaikea sanoa, mitä tietä on kulkeutunut Savon Tiutia-nimistö, sillä onhan esim. lyydiläisalueilla vanhan keskuskylän nimenä Tiutia (murt. *tiudī* ~ *tiudārjkülä*). Nimien kuljettajina voivat tulla kysymykseen esim. lappalaiset, joiden vanhoina asuinpaikkoina on pidetty Laatokan alueita, missä he ovat olleet kosketuksissa suomalaiskansojen kanssa.

Turusta v. 1553 mainittuun sukunimeen *Tautainen*⁹⁸ ja esim. Hauhon Hyömäen paikannimeen *Tautta*, *Tautanpelto*, Tautansuo 1784, joihin on yhdistettävissä — tosin epäselvästi merkitty — hn. *Tawtoy* 1374 Lammilta⁹⁹, voi sisältyä etymologialtaan sama Baltiastakin mainittu hn. *Taut*: muinaispreussin *Taut*-nimistö <*tauto* 'Land' (TRAUTMAN 152), liett. *Taut*-nimet <*tauta* 'Land', latin *tauta* 'Volk' (LESKIEN 348)¹⁰⁰, jonka tapasimme jo lappalaisessakin henkilönnimistössä. Myös Tanskasta 1438 mainittu *Taute* on yhdistetty TRAUTMANIN esittämään muinaispreussilaiseen Thawte-nimeen¹⁰¹, mikä sekkin puhuu edellisen tulkinnan puolesta.

Varsin vanha ja laaja-alainen on meillä sukunimiryhmä *Pulkki(nen)*, *Pulka(nen)*, *Pulkko(nen)*, joka on kiteytynyt myös paikannimistöön: kn. Pulbacka Siuntiossa, Pulkinntalo Karstulassa, tn. Pulkki Akaassa, Forssassa, Viro-lahdella ja Kuopion pitäjässä, pit. ja kn. Pulkkila Pohjanmaalla, kn. Pulkkila Asikkalassa (jossa 1475 Peder Pulkinen¹⁰²), Anttolassa, Juvalla ja Sulka-valla, tn. Pulkkila monin paikoin etenkin Itä- ja Pohjois-Suomessa, kn. Pulkinen Vetelissä, tn. Pulkinen eri puolilla Suomea, kn. Pulkkala Rymätty-lässä, tn. Pulikka Kokemäellä, Keiteleellä ja Vieremällä, tn. Pulkkänen Kuusamossa, tn. Pulikko Maaningalla ja Virossa kn. Pulga, Pulguoja Pärnu-maalla, tn. Pulga Valgamaalla¹⁰³, ym. Suomalainen ryhmä on etymologiselta juureltaan mahdollisesti yhdistettävä germ. henkilönnimiin *Fulca*, *Fulco*, *Fulcho*, *Fulcho*, *Folch* (FÖRSTEMAN), *Fulca*, *Fulco*, *Folk* ym. (HEINTZE-CASCORBI 177), joiden pohjana on appellat. *fulka*- 'der Volk, Kriegsvolk'. Termillä on vastineita mm. liett. *pulkas*, -o 'ein Haufen oder eine Schaar von Menschen und Thieren'¹⁰⁴, lät. *pūlks*, auch *pūlka* 'der (lebendige) Haufe, die Schar, eine Menge' (MÜHLENBACH), liiv. *pu'lk* (Sal. *pulk*, *pūlka*) 'menge' (KETTUNEN

⁹⁷ Ingå, Fagervik, Degerby I 553.

⁹⁸ Bidrag till Åbo stads historia I 15.

⁹⁹ FMU I 354.

¹⁰⁰ Vrt. latin *tāuta* (li. *tautā* 'Volk, Nation', apr. *tauto* 'Land') 1) Art, Geschlecht, Gattung, 2) Das Volk, die Nation <got. *þiuda* (MÜHLENBACH). — Liiv. *taut* (Sal.) volk, nation [<lt. *tauta*] (KETTUNEN Liv. Wörterbuch).

¹⁰¹ Danmarks gamle personnavne I 1347. — TRAUTMAN mt. 104.

¹⁰² FMU IV 422.

¹⁰³ Eesti IV 315, 597, V 597.

¹⁰⁴ FR. KURSCHAT Littauisch-deutsches Wörterbuch.

Liv. Wörterbuch), suom. itämurt. *pulkka* 'joukko' (esim. Juvalla, Pälkäjärvellä, Liperissä, Kiihtelysvaarassa), joka viimeksi mainittu on yhdistetty ven. appellatiiviin *polk* 'rykmentti', muinaisven. *þólkr* 'sotajoukko, sotajoukon osasto, sotaretki' (<germ.)¹⁰⁵, joskin esim. MIKKOLA on pitänyt sanan slaavilaista alkuperää epävarmana¹⁰⁶.

Toisaalta appellat. *folk* (*fulk*) esiintyy jo keskiajan ruotsissa¹⁰⁷, ja itse nimi *Folke* (*Fulke*), esim. Fulke Fulkasson; *Folko*, *Fulco*, *Fulcho* on varsin yleinen Ruotsissa jo 1100-, 1200-luvulla¹⁰⁸, ja myös Suomen keskiaikaisissa lähteissä sitä tavataan 1300-luvulta lähtien, esim. Fulconem l. Folke Skelga 1338 Turussa, Jowan Folkasson 1434 Kastelholmassa, Folcke Gregersson 1440 Mustassasaareessa sekä Virossa junker Fulke 1439 Tallinnassa¹⁰⁹. Mielenkiintoinen rudimentti on kn. *Fulkila* l. *Fulkkila*, vrt. Hans Persson j Ffulkiil 1530¹¹⁰, Uskelassa. — Pulkki-nimistön kulkeutumissuunta jää tässä yhteydessä ratkaisematta, sillä jo vanhoissa germaanisissa lainoissa on *f* substituoitu *p*:llä (esim. *pelto* <*fel* *Ðo*-¹¹¹) samaten kuin myöhemmässä skandinaavissa lainasanastossamme (esim. *fast* > *paasto*, *festr* > *pesti*¹¹²) ja nimistösämme (esim. Vesilahdella *tn. Priiari* <*friare*, Vehkalahdella *Förstingholm* > *Pörstinki*¹¹³), ja lisäksi on otettava huomioon sanan *p*:lliset liettualaiset ja slaavilaiset muodot.

Eräissä suomen murteissa ja virossa tavattava appellat. *pulkki* (myös *pulkka*) 'kalikka, huhmaren survoin l. petkel', vir. *pulk*, gen. *pulga* 'Pflock' (WIEDEMANN), joille on esitetty myös germaaninen etymologia¹¹⁴, sekä paikoin tunnetut — ehkäpä merkityksenmuutostietä kehittyneet — *hevospulkki* 'pienikasvuinen hevonen', *pojanpulkki*, *lohen pulkka* ym. on ilmeisesti jätettävä syrjään edellisen tavattoman runsaan ja laaja-alaisen nimistön etymologioimisessa¹¹⁵.

Nimiryhmään kuuluu lisäksi samaa etymologista juurta oleva¹¹⁶ vir. *hulk*, gen. *hulga* 'Menge, Schar, Rotte, Haufe' (WIEDEMANN), suom. murt.

¹⁰⁵ KALIMA Slaavilaisperäinen sanastomme 141. — KETTUNEN Livisches Wörterbuch.

¹⁰⁶ MIKKOLA Die älteren Berührungen zwischen Ostseefinnisch und Russisch. SUST LXXVs. 23.

¹⁰⁷ K. F. SÖDERWALL Ordbok öfver svenska medeltidsspråket.

¹⁰⁸ LUNDGREN-BRATE mt. 55. — Svenskt diplomatarium I—II, nimiluettelo.

¹⁰⁹ FMU III 160, 196. — Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch VIII 515.

¹¹⁰ FMU VIII 340.

¹¹¹ SETÄLÄ Bibliographisches Verzeichnis 82.

¹¹² H. J. STRENG Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakielissä 160, 295 ym.

¹¹³ ARAJÄRVI Vesilahden historia 659. — IVAR WESTMAN Nyländska önamn II 41.

¹¹⁴ SETÄLÄ Bibliographisches Verzeichnis 87.

¹¹⁵ Nimistä ks. RALF SAXÉN Språkliga bidrag till den svenska bosättnings historia i Finland 26, 80, 180. — RALF SAXÉN Huomioita suomalaisen persoonallisen nimistön alalta. Virittäjä 1900 s. 107. — OJANSUU Suomalaista paikannimitutkimusta 179. — KLEMETTI Vierasperäisiä muinaisnimiä 384.

¹¹⁶ SETÄLÄ Bibliographisches Verzeichnis 25.

hulikka 'joukko' (esim. Anttolassa, Kangasniemellä), ?*hulkkajoukko* 'kisaileva nuorisojoukko' (Merikarvialla), mistä mahdollisesti on syntynyt sn. *Hulikko*-(nen), *Hulkki* (vrt. kn. Hulko l. Hulko Kaarinassa ja Piikkiössä, kn. Hulkkola Suonenjoella, tn. Hulkkola Taipalsaarella, tn. Hulkkola Juuassa ja Rantasalmella, tn. Hulko Jalasjärvellä, tn. Hulkki Kiuruvedellä). Nimi voi olla virolaista perua, jos kohta meillä on myös paikoin tavattavissa kehitystä $f > h$, esim. tn. *Hörsta* < *Första* Alatorniolla¹¹⁷, ja itäkarjalaisessa nimistössä se on yleistä¹¹⁸. Nimen tulkinnassa on tietenkin otettava huomioon myös Lönnotin mainitsema adj. *hulko* 'fänig, fjollig, stollig, tokig' ja appellat. *hulko* 'fäne, däre', mitkä epäilemättä liittyvät *hullu*-sanaan, joka sekkin on tunnettu pejoratiivisena henkilönnimenä¹¹⁹.

Analogisesti ryhmään on luettavissa myös appellat. *liuta* < germ. *liuða*¹²⁰, mistä ovat kehittyneet germ. henkilönnimiryhmä *Liud*, *Liuda*, *Liudo*, *Liut*, *Liuta*, *Liutho*, *Liuto*, *Liutta*, *Liutto* (FÖRSTEMANN), *Leudis*, *Liuto* ym. (HEINTZESCASCORBI 261), liett. *Liud*-nimet < liett. *liudys*, lät. *laudis* 'Leute' (LESKIEN 342), skand. *Liut*-nimet¹²¹. Suomalaisessa nimistössä kysymykseen tulevat, mikäli teoria on oikea, *Liuta*, *Liutu*, *Liuttu* -nimet, joita on sekä henkilönettä sekundäärisinä paikanniminä (Eurajoki, Lieto, Joutseno, Siilinjärvi, Teisko)¹²². Lyydiläisten nimitys, joka on samaa etymologista juurta, on lainautunut venäjältä.

Kun eräät synonyymisanat (esim. *joukko*, *lauma*) eivät ole kehittyneet henkilönnimen funktioon, on oletettavissa, että edellisetkin ovat lainautuneet enimmäkseen valmiina niminä, mikä taas on jonkinlainen kriteeri niiden kulkeutumissuunnasta. Analogisesti ne varmentavat myös Karja-nimen tulkintaa, sillä kuuluuhan se merkitykseltään samaan ryhmään.

V

Kansan ja maan nimestä Suomi, joka siis alun perin on tarkoittanut vain Varsinais-Suomea¹²³, on jo edellä puhuttu. Suomea ja suomalaisia vastaavat ruotsalaismaailmassa ja muualla sanat *Finland* ja *Finne* sekä niiden erillaiset variantit (vrt. Tacituksella Fenni, Ptolemaioksella Phinnoi, Svenskt diplomatariumissa I s. 87, 264 Phinni 1171, Vinlandia 1231), joiden etymo-

¹¹⁷ Koskimiehen kokoelmat. PNA.

¹¹⁸ NISSLÄ Lisiä venäläisperäisiin henkilönnimiin Itä-Karjalan paikannimistössä 3.

¹¹⁹ NISSLÄ Vuoksen paikannimistö I 367, 421.

¹²⁰ SETÄLÄ mt. 62.

¹²¹ Danmarks gamle personnavne I 848—851. — NIELSEN mt. 61, 62. — LUNDGRENBRATE mt. 170.

¹²² Koskimiehen kokoelmat. PNA. — SAXÉN Språkliga bidrag 165. — KARSTEN Finnar och germaner. Folkmålsstudier X 294.

¹²³ Osan nimen kehittyminen tarkoittamaan kokonaisuutta on yleistä: ranskalaiset nimittävät Saksaa alemannien mukaan, suomalaiset taas saksien mukaan, pari esimerkkiä mainitakseni.

logiaa ei ole lopullisesti ratkaistu (ks. HELLQUIST). Nimi on varsin yleinen maassamme etenkin suomalaisen ja ruotsalaisen asutuksen rajamailla, kuten mainittu. Mutta nimeä on käytetty runsaasti myös Suomesta naapurimaihin (esim. Ruotsiin ja Viroon) siirtyneistä. Niinpä 1336 mainitaan Tukholmasta porvari Fredrik Finland, Tallinnasta 1421 Hinrik Vynlender sekä 1492 Hans Vynne ja vuosina 1450—70 oli Tukholmassa ainakin 13 Finne-nimistä porvaria (esim. laxekarl Anders Fynne 1459)¹²⁴. Myös Tanskassa oli Finne-nimi tunnettu ainakin 1400-luvulla¹²⁵. Vanhinta kotimaista nimistöä edustavat asiakirjoissa Nicholai Finland 1325, Benedictus Finske 1350, Peder Finne 1416 Turussa, Josse Finnae 1427 Karjaalla, Greger Finnilan 1451 Maskussa¹²⁶, nykyistä sukunimistöä *Finne*, *Finni* (*Vinni*), *Finnilä*, *Finneman*, *Finnman*, *Finskas* ja vanhinta paikannimistöä Ffynnebol 1451 Tenholassa, Fijnnebol 1451 Karjaalla, Fynnewijkbol 1451 Espoossa, Finneela (= Finnilä) 1451 Rymättylässä¹²⁷, Finarffby 1560, Finarfby 1561 Perniössä VA 894: 32, 934: 76, Finnikartha 1556 Merimaskussa VA 621: 7. Luettelematta Länsi-Suomen ja Pohjanmaan Finne-nimistöä¹²⁸, mistä erottuvat esim. tn. Finska Tyrväässä ja tn. Finskilä Sauvossa, mainitsen muutaman esimerkin sisämaasta: tn. Finni Keiteleellä, tn. Finnilä Padasjoella ja Suonenjoella, tn. Vinni Mikkelin pitäjässä, tn. Vinnilä Kuhmoisissa ja Antreassa¹²⁹, ym.

Eestiläinen, vir. *eestlane*, on johdannainen vanhasta jo Tacituksen käyttämästä muodosta Aestii, Aestui, Jordaneksen Aesti (saks. *esten*, alun perin *eisten*, muinaisruots. *ester*, isl. *eistr*)¹³⁰, jota germaanit käyttivät todennäköisesti kaikista Baltian kansoista, mutta joka sitten rajoittui Suomenlahden etelärannikolla sijaitsevaan Eistlandiin (nyk. Eestiin, Viroon). Nimestä on merkintöjä 1100-luvulta lähtien (esim. venerabili fratri nostro Fulconi Estonum Episcopo 1171, Estlandia 1211, Hestonia 1224, Estonie 1245,

¹²⁴ FMU I 167, II 302, IV 550 ja nimiluettelo. — JOHANSEN Nordische Mission 129. — Tukholmassa 1483—92 oli 11 Finne-nimistä porvaria (Stockholms stadsböcker II, 2, nimiluettelo) ja Arbogassa 1450—1568 n. 50 Finne- ja 8 Finska-nimeä (Arboga Stads Tänkebok, nimiluettelo).

¹²⁵ Danmarks gamle personnavne II 271.

¹²⁶ Mustakirja 26, 58, 86, 272. — FMU II 364, IV 13.

¹²⁷ FMU IV 5, 20, 22, 23.

¹²⁸ SAXÉN Språkliga bidrag, nimiluettelo. — KARSTEN Svensk bygd i Österbotten II, nimiluettelo.

¹²⁹ NISSILÄ Vuoksen paikannimistö I 384. — Ruotsin *Finn*, *Finne*-nimistä, joihin voi sisältyä myös hn. *Fin*, *Finne* (merkit. samlare, flyttare, nomad), ks. esim. HELLQUIST Etymologisk ordbok, A. NOREEN Spridda studier 2 s. 149, LARS HELLBERG Inbyggarnamn på -karlar i svenska ortnamn I 18—, LUNDGREN-BRATE mt.

¹³⁰ K. MÜLLENHOF Deutsche Altertumskunde II 30. — FÖRSTEMANN-JELLINGHAUS Altdeutsches Namenbuch II, Ortsnamen 11. — SCHÖNFELD mt. 273. — KARSTEN Germanisch-finnische Lehnwortstudien 210 ym. — W. KIPARSKY Baltische Sprachen und Völker. Baltische Lande I 52—54.

Estones 1240¹³¹) ja seuraavalta vuosisadalta lähtien henkilöistä: Hermanno Estoni 1286 Riiasta, Ludolphus Esto in Reval 1317, Larens Esther l. Lars Eisth 1547 Läänemaalta¹³² ja Suomesta Nicolaus Estlandh 1338 Turussa, laivuri Hans Eijsth 1519, Peder Eist 1555 Vehmaalla ja Erich Est 1555 Pohjan pitäjässä¹³³. Nimi on levinnyt myös Tanskaan, josta mainitaan Nicolaus Estes 1352, Jacob Eest, Johannes Eest 1389, Ester Peders. 1418, Este Olofs. 1499¹³⁴, sekä Ruotsiin, esim. Hans Esth 1492, Lasse Esth 1554 Tukholmassa¹³⁵. Paikannimistöön kiteytyneenä sitä tavataan etenkin Uudenmaan saaristossa ja rannikolla, esim. Estbyggebol, Estebiggebol 1451, Estby Kirkkonummella, Estböle, Estvarp Pohjan pitäjässä, Estnäs Helsingissä, Estbacka Porvoossa¹³⁶, vain muutaman mainitakseni. Suomalaisalueilta olen merkinnyt *Eistinkarin* Vehkalahdelta ja Koivistolta *Eistilän* kylän (vrt. sn. *eisti* 1543 VA 5000: 113), ja onpa siitä jälkiä Ruotsinkin paikannimistössä (esim. Estö Södermanlannissa, Estamåla Smoolannissa¹³⁷). — Suomessa on yleinen myös sn. *Estlander*.

Maakunnan nimestä maan ja kansan nimeksi on kehittynyt myös *Viro* (Wirlandia 1224, Wironiam 1228, per terres nostras Estoniam videlicet totam et Wironiam usque ad fluvium Narva 1294¹³⁸), jota tavataan eritoten Suomenlahden rantaseutujen nimistössä, esim. pitäjännimi Virolahti, Wyr-lax 1336, kn. Virojoki, ym. Näille alueille oli Vironmaasta lyhyt vesitieyhteys ja olihan esim. v. 1336 Tallinnan porvareille annettu oikeus vapaaseen kauppaan Suomen kolmessa kaupungissa (Wyborch, Weckelax et Wyr-lax¹³⁹). Erittäin runsasta virolainen siirtolaisuus on ollut Kannakselle, jossa sn. *Vironen* ja *Virolainen* olivat varsin yleisiä 1500-luvulla (esim. Erich wiroine 1560 VA 5216: 61) ja jossa Eistilän lisäksi ovat kn. Virola Jääskessä ja Kirvussa, kn. Virolainen Johanneksessa, tn. Virolainen Pyhäjärvellä¹⁴⁰, ym. Sieltä nimi on siirrynnäisenä levinnyt etenkin Itä-Suomeen, vieläpä Oulun läänin Pyhäjärvelle, missä on tn. Virolainen (Staffan Virolainen 1633 VA

¹³¹ Svenskt diplomatarium I 88, 264, 307. — Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I 26, 74, 214 ym.

¹³² Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch III 183. — JOHANSEN Die Estlandliste des Liber Census Daniae 746. — JOHANSEN Nordische Mission 265.

¹³³ Mustakirja 58. — FMU VIII 14. — Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelistoja vastaan v. 1555—1556. Todistuskappaleita Suomen historiaan V 17, 107.

¹³⁴ Danmarks gamle personnavne I 277, II 253.

¹³⁵ Stockholms stadsböcker II, 3 s. 65 ja II (Ny följd) 3 s. 81 ym.

¹³⁶ Ks. VÄINÖ SOLSTRAND Estnäs skatan och Helsinge näset. Folkmålsstudier I 89—. WESTMAN mt. I. — KERKKONEN mt. 69 ym.

¹³⁷ HELLQUIST Etymologisk ordbok. — HJALMAR LINDROTH Estnisk bosättning i Sverige under äldre tider. Ymer 36 s. 194—214.

¹³⁸ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I 74, 118. — Svenskt diplomatarium I 180.

¹³⁹ Liv-, Est- etc. II 299.

¹⁴⁰ NISSLÄ Vuoksen paikannimistö I 386, 444.

4969: 27)¹⁴¹, mutta tavataan sitä muuallakin (esim. Hindrich Wiroij 1559 Laitilassa VA 817: 21, 34). Kaikesta päättäen se on alun perin ollut vanha henkilönnimi.

Vepsä(nen) ja *Vepsälä(inen)* nimistä, jotka ovat tuttuja sukunimiä (esim. Jvan wepsen 1543 Muolaassa VA 5000: 83), on esimerkkejä etupäässä Itä-Suomesta: kn. Vepsa Raudussa, tn. Vepsälä Impilahdella, Vepsanjärvi Ilomantsissa, tn. Vepsälä Liperissä ja Tohmajärvellä, kn. Vepsä Kuhmoniemiessä ja Ylikiimingissä, ym. Kuuluvatko lännempänä sn. *Vepsu* (esim. Hen. Vepsu 1573 Lempäälästä¹⁴²), saarenimi Vepsu Vehkalahdella ja Vepsänluoto Turun saaristossa tähän ryhmään, on epäselvä.

Varsin vähän on nimistössämme esimerkkejä — ja nekin epävarmoja — *Vatja*-nimestä (vatj. *vadja*, varhaisksm. *vakja < baltt., vrt. liett. *vāgis*, lät. *vadzis* 'Pflock, Keil' < **uagja*¹⁴³), mihin on yhdistetty kn. Vatiala (vrt. Mickell Wadianen 1424, Heiki Vathianen 1427¹⁴⁴) Kangasalla, sn. Vatia Jalasjärvellä ym., tn. Vatiala Ruovedellä, kn. Haapavatia, tn. Vatia ja Vatianmäki Laukaassa, sn. ja kn. Vatjus, Vatjusjärvi Haapavedellä sekä kn. Wadhio 1425, Wadia by 1561 Raisiossa¹⁴⁵. Mahdollista on, että etymologisesti identtiset *Vaaja*-nimet (vatj. *vadja*, *vadda*) kuuluvat samaan ryhmään (vrt. Kainu, Sauva, Karttu, ?Pulkka -nimiä).

Inkeri- ja *Inkeröis*-nimistä, vrt. ingeros 1300¹⁴⁶, on myös vähän esimerkkejä: sn. *Inkeroinen* ja *Ingerman*, kn. Inkeroinen Sippolassa, saaren nimitys Inkeröinen Hirvensalmella ja kn. Ingermansby Lapinjärvellä. Moniin Inkerinimiin sitä vastoin sisältynee skand. hn. *Inger* (vrt. esim. Ingeri Gotzscalci 1495 Eurajoella¹⁴⁷), josta on kehittynyt sn. *Inkeri*. Inkeri-nimi on vanhastaan yhdistetty ¹⁴⁸ 1000-luvulla eläneen (aviol. 1019) Novgorodin ruhtinaan Jaroslavin ruotsalaisen puolison *Ingegerdin* (Ingigerth, Ingerth, Ingaerth, Ingerd, Inghaer ym.¹⁴⁹) nimeen, ja muistettava onkin, että Rurikin ja yleensä varjagiylimystön mukana kulkeutui skandinaavista nimistöä Novgorodiin

¹⁴¹ Vrt. TUNKELO Maannimistä Viro ja Vironmaa. Vir. 1929. — SOLSTRAND mt. 89—. KARSTEN Finnar och germaner. Folkmålsstudier X 608, missä nimelle on esitetty skand. etymologia.

¹⁴² Suomen hopeaveroluettelot IV 190.

¹⁴³ KALIMA Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat 174. — ERKKI ITKONEN Lappalaisia merkitseviä nimityksistä ja niiden historiallisesta taustasta. Vir. 1941 s. 80, 81.

¹⁴⁴ FMU VIII 382, II 381.

¹⁴⁵ FMU II 336, 337. — VA 906: 23. — Ks. TUNKELO Eräistä inkeriläisperäisistä Suomen paikannimistä. Kalevalaseuran vuosikirja 31 s. 140—143. — Inkeristä A. J. SJÖGREN mainitsee sn. Watialain ja Watiain (Gesammelte Schriften I 558).

¹⁴⁶ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I 759.

¹⁴⁷ FMU V 485. — LUNDGREN-BRATE mt. 130. — Ks. TUNKELO Inkeröismurteiston asemasta 23—25.

¹⁴⁸ A. J. SJÖGREN Gesammelte Schriften I 572. — PETER V. KÖPPEN — hyläten Sjögrenin selityksen — johtaa nimen Inkerenjoesta (Erklärender Text zu der ethnographischen Karte des St. Peterburger Gouvernements 33).

¹⁴⁹ LIND mt. 50, 51.

ja »idäntien» varsille, esim. Koivistolla *Tiuri*, *Tiurinsaari* (novg. *Dir* 862, skand. *Dýri*, *Diuri*, *Tiuri*, *Tiura*, *Tiure* ym.), *Alvatti*, *Alvatinniemi* (novg. *Alvard* 944, skand. *Hallvarð* ja myös *Alvad*) ja *Ingerttilä* (sn. *Ingertinen*, vrt. ed.)¹⁵⁰. Tätä taustaa vasten Inkerin nimi olisi yhdistettävissä yhtä hyvin Novgorodin ruhtinaaseen Igoriin, Rurikin poikaan (kuoll. 945), jonka slaavilaistunut nimi *Igor* on lähtöisin skand. *Ingor*, *Inger*, *Ingvarr* -muodosta ja josta hänen aikalaisensa Cremonan piispa LIUDPRANT käytti juuri Inger nimitystä kertomuksessaan matkoistaan¹⁵¹. Sitä paitsi Igor-nimeä vastaa luontevasti myös venäläisten käyttämä *ižori*, *ižeri* inkeriläisistä (vrt. vaihtelua *g* ~ *ž*). Mikäli etymologia on oikea, voitaisiin Inkere-muotoa (vrt. Inkerenjoki) pitää analogisena (vrt. *penger* ~ *penkere*).

Liivi-nimeen (vrt. Hinke Live 1389 Kuurinmaalla¹⁵²), jolle on esitetty skand. tosin epävarma etymologia: *slūwa* 'schleimige Wasserpflanzen usw.' > vir. *liiv*, gen. *liiva* 'Sand', suom. *liiva* 'Schlamm'¹⁵³, voitaisiin ainakin äänneellisesti yhdistää tn. *Liivi* Eurassa ja Kuusijoella (myös sn. *Liivilä*), jotka on tulkittu skandinaavisiksi (hn. *Lif*)¹⁵⁴. Liiviläisiä siirtolaisia kuvastavat sen sijaan varmaan sn. *Lifman* 1600-luvulla sekä Turussa että Viipurissa¹⁵⁵ ja erittäinkin Bertold Lyfländer 1444, Lasse *Livländer* 1525 sekä Anders Liffend 1550 Hämeessä¹⁵⁶. Viipurin linnan luetteloissa mainitaan 1541 sn. *liffender* ja samalta sataluvulta tunnetaan Kannaksella laaja *Livländer* (murt. *lihlänter*) suku. Merkittävä tässä suhteessa on toteamus, että Viipurin läänin vouti Nils Grabbe kantoi v. 1542 veroa eräiltä liiviläisiltä kalastajilta.¹⁵⁷

Kirjallisuudessa laajasti käsitellystä, etymologialtaan skandinaavisesta *Lappi(nen)*, *Lappalainen*-nimistöstä¹⁵⁸ on esimerkkejä kaikkialta maastamme, vieläpä Itä-Karjalasta Äänistä ja Syväriä myöten, Laatokan etelärannoilta (Lapin pokosta) ja Viron Järvamaalta (Lappegunda). Lappalaisten vanhat asuma-alathan ovat olleet jossakin Laatokan tienoilla karjalaisten, inkeriläisten ja vatjalaisten naapuruudessa, kuten mainittu, ja sieltä heitä on levinnyt laajoille alueille (vrt. Olaff Lappalaynen 1449 Raisiossa, Magnus Lap-

¹⁵⁰ WILHELM THOMSEN Ryska rikets grundläggning genom skandinaverna 115—117.

¹⁵¹ THOMSEN mt. 65, 69, 119. — SJÖGREN mt. I 571—572.

¹⁵² Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch III Reg. 159.

¹⁵³ KARSTEN Altgermanisches Sprachgut in den ostbaltischen Ländern. Baltische Lande I 76.

¹⁵⁴ SAXÉN Språkliga bidrag 18, 32, 59. — Vrt. myös kn. *Lifvemåla* <hn. *Live* (ROBERT NORRBY Ydre härads gårdnamn 157) ja Tukholmasta laivuri Hindrich Ljöff (= Live) 1599 ja Michell Liffender 1573 (Stockholms stadsböcker II 395, 478 ja II (Ny följd) 4 s. 322).

¹⁵⁵ Bidrag till Åbo stads historia XI, XII, nimiluettelot. — LAGUS Ur Wiborgs historia I 66.

¹⁵⁶ FMU VIII 248, 168. — VA 3727: 80.

¹⁵⁷ VA 4994: 58. — Todistuskappaleita Suomen historiaan III, 1 s. 47.

¹⁵⁸ Lappi-nimestä, sen etymologiasta ja levinneisyydestä ks. ERKKI ITKONEN Lappalaista merkitsevistä nimityksistä ja niiden historiallisesta taustasta. Vir. 1941 s. 76—93. — ERKKI ITKONEN Lappalaisten esihistoriaa valaisevia sanoja. Vir. 1946 s. 403—412. — BROR ÅKERBLUM Lapp-nammen i Finland. Folkmålsstudier XI.

pinen 1457 Inkoossa, Eskillus Lappe 1492 Somerolla¹⁵⁹). On kuitenkin ilmeistä, että kaikki Lappi-nimet eivät ole samaa alkuperää, kuten osoittavat sellaiset henkilönnimimerkinnyt kuin esim. Labbe Luncius 1386 Vehmaalla, Labbe j Idelax 1421 Pernajassa, Labbe Kasuri 1418 Mynämäessä¹⁶⁰, joihin ilmeisesti sisältyy skand. hn. *Labbe* (LUNDGREN-BRATE 163) ja jotka ovat kiteytyneet esim. pernajalaiseen kylännimeen Labby ja porvoolaiseen talonnimeen Labbas. On myös mahdollista, että siitä ovat syntyneet suomalaiset nimet *Lapi(nen)*, *Lapila(inen)*.

VI

Slaavilaisten kansojen nimistä ovat sukunimistössämme tunnettuja ainakin *Venäläinen*, *Ryssä ja Puolakka*. Näistä sn. *Venäläinen* on varsin yleinen Itä-Suomessa (wenelain 1543 Lappeella VA 5000: 52), ja se on kiteytynyt moniin paikannimiin (esim. kn. Venäläinen Luumäellä, tn. Venälä Kerimäellä). Sittemmin nimi, jolla on voitu tarkoittaa valtiollisen rajamme takaa tulleita muitakin siirtolaisia, levisi lännemmäksi (esim. Pålffwall Wenalan 1484 Tuuloksessa¹⁶¹). Maannimi Venäjä (murt. *vennä*, *vennäi*) on kiintynyt moniin paikkoihin, etenkin rajanimistöön¹⁶², mutta konstruotua sn. *Venäinen* (*Venäjäinen*) en ole huomannut, ellei — kuten O. A. KALLIO on otaksunut — savolainen sn. *Väänänen* ole sen muuntuma¹⁶³. Asiakirjoista en ole tavannut tähän kehitykseen viittaavia välimuotoja.

Skandinaavisperäinen, venäläistä tarkoittava *ryss*, *rysse*-nimi, vanhojen lähteiden *rytz*, mon. *rytzer*, muinaisruots. *ruzzar* < *rōðer* 'rodd, ledung' t. *Rōðin* 'Ruotsin Roslagen ja siihen rajoittuvat osat itärannikkoa, mistä viikingit purjehtivat Venäjälle' (ks. HELLQUIST), on tunnettu myös varsinkin itäsuomalaisessa nimistöissä, esim. Per Rjdz, Wasiill Rjdz 1543 Kivennavalla VA 5000: 90, 92, Ihanus Rysszen 1559 Juvalla, Ihanus Ryssen 1561 Joroisissa, Ihanus Rijttzein 1563 Rantasalmella¹⁶⁴, eräitä monista mainitakseni. Lännempää Sääksmäestä on mainittu 1506 gregers rysz, 1598 Polycarpus Ryss, ja nimi — esim. 1634 Peer Ryss — esiintyi myös Humppilan Venäjän kartanossa (Rjzdebööl 1532, Rjzdebööl 1571, Venäätby 1639)¹⁶⁵. Ryssillä tai ainakin osalla heistä on tarkoitettu silloin kuten nytkin idästä muuttaneita karjalaisia ja varmaan muitakin rajan takaa kulkeutuneita siir-

¹⁵⁹ Mustakirja 434. — FMU IV 106, V 361.

¹⁶⁰ FMU I 402, II 280. — Mustakirja 285.

¹⁶¹ HAUSEN Bidrag I 45.

¹⁶² NISSILÄ Vuoksen paikannimistö I 260.

¹⁶³ KALLIO Savolaisia sukuja ja sukunimiä 21.

¹⁶⁴ Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565, nimiluettelo.

¹⁶⁵ JUTIKKALA mt. 251, 252. — HAUSEN Bidrag I 209. — T. HIRSIJÄRVI Venäjän kartano 5—7.

tolaisia (esim. Oloff Rydz 1409 Inkoossa, Paedher Rytz 1414 Tenholassa, Erich Ryssä 1701 Turussa¹⁶⁶ ja myös tn. Ryssä Nakkilassa ja Tyrväässä, kn. Rysälä, murt. *rüttälä*, Taivassalossa, kn. Ryytsälä, murt. *rüttälä*, tn. Ryytsä, murt. *rüttä*, Kokemäellä, tn. Rysälä, murt. *rüttä*, Laitilassa, Ryssböle Saltvikissa¹⁶⁷, ym.). Kuten olen pyrkinyt osoittamaan, on myös Pohjanmaan Ryssä-nimistö (esim. tn. Ryss Munsalassa, Oravaisissa, Sulvassa ja Uudessakaarlepyyssä) juuri todistuskappale vanhasta karjalaisesta siirtolaisuudesta¹⁶⁸, joskin ryhmään kuuluu nuorempaakin, esim. liikkumiseen ja tapahtumiin liittyvää, nimiainesta. Sitä paitsi on muistettava, että osa nimistä tarkoittaa juuri kansallisuutta (vrt. Birete Rysse 1512, Oloff Rjdz 1548 Tukholmassa¹⁶⁹).

Puolan *polak* 'tasankomaalainen', ruots. *polack* (paino tav. ensi tavulla) 'puolalainen' (HELLQUIST), joka saksalais- ja ruotsalaisalueilla on siirtynyt myös henkilönnimen funktioon: *Pollack*, *Polack* 'ein Pole' (HEINTZE-CASCORBI 302), *Pollack*¹⁷⁰, ruots. *Polack*, on suomalaisessa nimistössä muovautunut asuun *Puolakka* (vrt. *Puola*). Niinpä Turusta 1600-luvun alusta mainitaan Lars Polack ja Clemet Pålack¹⁷¹, Iissä ovat tn. Puolakka ja Puolakanmaa, Pälakan Maa 1648 (MHA kartta F1, 109), joiden omistajina esiintyvät 1568 pävell polock VA 4705: 7 ja 1687 Thomas Pålack I. Puålacka (VA rr 24: 334), ym. Haminan historiassaan SIGURD NORDENSTRENG mainitsee Vehkalahdelta vanhan knaappisuvun *Polack*, joka nimi myöhemmin muovautui asuun *Paljakka*¹⁷². Jos niin on, lienee nimi kehittynyt venäjän *paljak* 'puolalainen' -asusta, missä paino on toisella tavulla. Kun nimi tavataan muuallakin, esim. sn. ja kn. Paljakka Jaalassa, kn. Paljakka Karttulassa, tn. Paljakka Kaavilla ja Harlussa, on muotoa pidettävä »itäisenä», kun taas Puolakka on »läntinen», vaikkapa sitäkin tavataan eri puolilla maatamme (esim. Puolakanjärvi Perniössä, tn. Puolakka Jaalassa, Korpilahdella ja Kiuruvedellä). Pohjois-Suomen monien vaarojen ja mäkien nimitys *Paljakka* on toista alkuperää (appellat. *paljakka* 'vaaran t. tunturin puuton, *paljas* laki' esim. Rovaniemellä, Kuolajärvellä).

¹⁶⁶ FMU II 83, 151. — Bidrag till Åbo stads historia XIV 16.

¹⁶⁷ OJANSUU Suomalaista paikannimitutkimusta 195. — LOPMERI mt. II 148.

¹⁶⁸ NISSILÄ Pohjois-Pohjanmaan karjalaista nimistöä. Vir. 1948 s. 222.

¹⁶⁹ Stockholms stadsböcker II, 4 s. 260 ja II (Ny följd) 1 s. 298.

¹⁷⁰ ADOLF BACH Die deutschen Personennamen 236.

¹⁷¹ Bidrag till Åbo stads historia I: 2 s. 13.

¹⁷² Fredrikshamns stads historia I 29.

VII

On luonnollista, että pitkät ja kiinteät kosketukset läntiseen naapuriimme Ruotsiin näkyvät myös henkilönnimistössämme¹⁷³. Etymologisesti samaa alkuperää kuin Ryssä on maan nimitys *Ruotsi*, joka on tunnettu myös kansallisuusnimenä *ruotsit* (ruotsalaiset). Sukunimistössämme tavataan ainakin *Ruotsi* (*Ruotzi*), *Ruotsinen* (murt. *Ruottinen*), *Ruotsakko* ja *Ruotsalainen*, joista vanhimmat merkinnät ovat 1400-luvulta: Andris Rodzelaynen 1410 Turun seuduilla, Pether Rodzelanen 1419 Huittisissa, Mickel Ruätzalainän 1469 Sääksmäessä¹⁷⁴, ym. Tämä henkilönnimistö on kiteytynyt sittemmin laajalle paikannimiin: kn. Ruotsala (varmaan abstrahoituma sukunimestä Ruotsalainen) Halikossa ja Muurlassa, tn. Ruotsala Kauhavalla, Lohtajalla, Lapinlahdella ja Varpaisjärvellä, kn. Ruotsalainen Kymissä, kn. Ruotsila Kii-kassa ja Tyrväässä (vrt. Ruotzila by i Tyrwis 1477, FMU IV 466), Pälkäneellä (vrt. Magnus i Ruotzila 1478¹⁷⁵), Ruotsinkylä Tuusulassa ja Ruotsinpyhtäällä, tn. Ruotsila Vesilahdella ja Kiteellä, tn. Ruotsinkylä Lopella, kn. Ruotsinmäki Mynämäessä, tn. Ruotsi Enonkoskella, Ruotsinvesi Uudellakirkolla T. ja P.I., kn. Ruotsula Jämsässä ja Korpilahdella, kn. Ruottala Alatorniolla, tn. Ruottala Kestilässä, tn. Ruottanen Suomussalmella, kn. Ruottila Sulkavalla, Ruottilansaari Juuassa, jotka ovat siirrynnäisiä *ts > tt*-alueelta, tn. Ruottinen Temmeksellä, tn. Ruottula Suomussalmella, tn. Ruotsakko Muolaassa, ym. Nimi on tunkeutunut myös Itä-Karjalaan, jossa ruoteilla on tarkoitettu yleensä länsirajan takaisia asukkaita (suomalaisia-kin). Niinpä Vuohjärvellä on *ruotšarvi*, *ruotši na aht*, Nolgamjärvellä *ruotšoja* ja Äänisen Jalgubassa *ruotšinguba*, ja Virosta mainittakoon Lodewicus Rozleyne de Revalia 1312¹⁷⁶, Rootsi küla, Rootsi, karjamoisio Vörumaalla, Rootsiküla, -mägi, -moisa Pärnumaalla, Rootsiküla, -vere Saarenmaalla¹⁷⁷, ym. — Ruotsalaista, etenkin eteläpohjalaista ranta-asukasta tarkoittava appellat. *hurri*, joka — esim. KETTUSEN arvelun mukaan — on johtunut ruots. kysymysnanasta *hur* 'kuinka', on kiteytynyt esim. isokyröläiseen talon-nimeen *Hurri*¹⁷⁸.

Ruotsalaista merkitsevä *Svenske* esiintyy jo 1400-luvun lähteissä: Paedher Suaenska 1422 Saltvikissä, Jonis Swenske 1462 Inkoossa, myöhemmin Per Suenske 1539 Hattulassa, vouti Peder Svenske 1547 Raaseporissa, Per Svensk

¹⁷³ Vrt. esim. V. VOIONMAA Suur-Sääksmäen muinaishistoriasta. Hist. Ark. XXXII, 2 s. 13—24. — ERIC ANTHONI Personnamnens vittnesbörd om medeltidens nationalitetsförhållanden. Historisk Tidskrift för Finland 1944 s. 1—39, 75—129.

¹⁷⁴ Mustakirja 241. — FMU II 217, IV 331.

¹⁷⁵ HAUSEN Bidrag I 57.

¹⁷⁶ JOHANSEN Die Estlandliste 746. — JOHANSEN Nordische Mission 77.

¹⁷⁷ Eesti II 200, 262, IV 555, 481, VI 543, 609. — WIESELGREN mt., nimiluettelo.

¹⁷⁸ KARSTEN Svenskt och finskt folkspråk. Folkmålsstudier II 130. — Ks. myös ASKO VILKUNA Hurri-pesye. Vir. 1952 s. 22—30.

1559 Viipurissa¹⁷⁹ sekä paikannimistössämme: Svenskby Inkoossa, Svenskby I. Ruotsinkylä Ruotsinpyhtäällä, ym. Suomalaisalueilla nimi on vääntynyt asuun *Vänskä* (*Vänski*), mitä kuvastavat välimuodot Svänskä 1767 Kemissä (VA, Kemi 61) ja esim. Thomas Svänsk 1701 Turussa¹⁸⁰ ja mikä tavataan paitsi yleisenä sukunimenä myös paikannimiin kiteytyneenä (tn. Vänskä Impilahdella, tn. Vänskilä Tohmajärvellä, ym.).

Nimistössämme on lisäksi runsaasti jälkiä Ruotsin maakuntien ja maakuntalaisten nimityksistä. On kiistelty esim. *Helsinki*-nimistä, ovatko ne synnyltään paikallisia vai siirrynnäisiä Ruotsin Helsinglandista (helsingelond 1188, muinaisruots. Haelsingialand <henkilöä tarkoittava *hälsing(e)*> appellat. *hals* 'kaula', jonka merkitysfunktioista paikannimistössä on myös paljon väitely¹⁸¹). Nimeen sisältyy — esim. CARL IVAR STÅHLEN mukaan — hn. *haelsing(ar)*, jonka pohjana on ilmeisesti maastotermi *hals*¹⁸². Pääkau-punkimme nimitys Helsingfors — niin KARSTEN on arvellut — on 'halsbornas, hälsingarnas fors', ja suomalainen muoto *Helsinki* on lähtöisin pitäjän-nimestä Helsinge (vrt. in Helsingaa 1351, Helsinga 1440¹⁸³), jonka pohjana on *hals* 'förbindelseled i terrängen'¹⁸⁴. Kun nimi tavataan muuallakin, esim. kn. Helsinki, Helsingaby I. Helsinxby 1386, Taivassalossa, Helsinge j Wlsby 1466¹⁸⁵, ja se on varsin yleinen henkilönnimistössämme, esim. Johannes Helsingar I. Helsinge 1326 Paraisissa, knaappi Henrik Helsinge 1416 Viipurissa, Oloff Helsing 1421 Pernajassa, Swen Helsingx 1466 Turussa, Helsingh 1542 Viipurin linnassa, Erik ja Märten Helsing 1571, 1573 Raumalla, varsin yleisesti Pohjanmaalla¹⁸⁶; vieläpä Virossa 1439 Peter Helsing Harjumaalla¹⁸⁷, tuntuu luontevammalta tulkita ne tai ainakin osa niistä siirrynnäisiksi.¹⁸⁸ Sellaiseksi on merkittävä esim. suomalaisalueella Iissä *Helsinginkoski*, Helsingin Koski 1648, Helsingin Kåski 1650, Hälsingé Fårsen 1673¹⁸⁹, sekä Helsinginlehto, -suo, kun taas esim. Vehkalahden Helsinginsaari ja Antrean

¹⁷⁹ FMU II 297, IV 187. — VA 3668: 139. — ARTHUR GRÖNBERG Barösund 14. — LAGUS Ur Wiborgs historia I 83.

¹⁸⁰ BIDRAG till Åbo stads historia XIV 16.

¹⁸¹ Svenskt diplomatarium I 123. — HELLQUIST Etymologisk ordbok.

¹⁸² Studier över de svenska ortnamnen på -inge 70, 71 ym.

¹⁸³ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch III 162, IX 468.

¹⁸⁴ Esim. Finsk tidskrift 1932 s. 128 ja Folkmålsstudier I 80, II 120, III 44, IX, 2 s. 120. — SAMOIN IVAR WESTMAN Helsing-namnen i Finland. Namn och Bygd 1948 s. 67—80.

¹⁸⁵ FMU I 402, IV 267.

¹⁸⁶ Mustakirja 29, 30. — FMU II 171, 281, IV 267. — VA 4995: 65 ym. — LÄHTEENOJA mt. I 107, 135. — KARSTEN Svensk bygd i Österbotten II, nimiluettelo.

¹⁸⁷ JOHANSEN Nordische Mission 187.

¹⁸⁸ Kysymyksestä ks. K. B. VIKLUND Ett par ord i frågan om Finlandssvenskarnas härkomst. Namn och Bygd 1920 s. 141—142. — O. F. HULTMAN Socken- och kapell-namnen i svenska Nyland. Kalender utgiven av Svenska Folkskolans Vänner 1916 s. 33. — JAAKKOLA Uusia päätelmiä Uudenmaan ruotsalaisen saaristoasutuksen iästä. Hist. Aikakauskirja 1944 s. 172—179. — KERKKONEN mt. 228—.

¹⁸⁹ MHA, kartta F1, 77. — VA rr 7: 59 ja 13: 214.

Helsinginoja ovat ilmeisestikin pääkaupungin nimen mukaan syntyneitä lainanimiä¹⁹⁰. Mahdollisesti myös eräät Helsing-luontonimet ovat synnyltään paikallisia.

Taalainmaalaista merkitsevä *dalkarl*, muinaisruots. *dalakarl* 'manlig inbyggare i Dalarna'¹⁹¹ esiintyy paitsi henkilönnimistössämme (dalekarl 1541 Viipurin linnassa, Lasse Dalakar Vöyrillä, vouti Joen Dalekarl 1555 Padasjoella¹⁹²) myös etenkin ruotsalaisalueittemme paikannimistössä: Dalkarby, Dalakarlabby 1330, Ahvenanmaan Jomalassa, Dalkarby, Dalekarby i Pojo 1429, Pohjan pitäjässä, Dalkarbol, Dalakarlabol 1451, Karjaalla, Dalkarby Kemiössä ja Nauvolla, Dalkarö, Dalakarla ö 1461, Snappertunassa¹⁹³ ja Pohjanmaalla, missä nimi HEIKKI KLEMETIN mukaan äännetään *Talkkari*¹⁹⁴, tn. Dalkarl Vöyrillä ja samanniminen talo Munsalassa.

Monin paikoin etenkin Keski-Suomessa tavattava sn. *Jäntti* (vrt. tn. Jäntti Keiteleellä, tn. Jänttilä Tervossa) on mahdollisesti yhdistettävissä jämtlantilaista merkitsevään appellatiiviin *jämte* (HELLQUIST), joka myös Ruotsissa on kehittynyt sukunimen funktioon, esim. Clämith Jämpte 1413, Olaf iaempte 1465 Arbogassa, Tord Jempte 1549 Tukholmassa¹⁹⁵, ja meillä esiintyy ainakin Ahvenanmaan Finströmissä kn:ssä Emkarby, Jemtekarleby 1519¹⁹⁶. — Nimen etymologioimisessa on kuitenkin otettava huomioon murteittain tuttu adj. *jäntti*, *jämtti* 'tarkka, täsmällinen' (ruots. *jämt*), joka voi tulla kyseeseen esim. sotilasnimissä.

Etenkin Keski-Savossa on runsaasti *Smolandereja*, joiden on arveltu olevan niiden Smoolannista Savoan siirtyneiden ratsumiesten jälkeläisiä, joita Kustaa Vaasa 1500-luvun puolivälissä oli lähettänyt kuninkaankartanoihin opettamaan savolaisille uusia maanviljelystapoja. Vieläkin Anttolan Nurholassa on taloryhmä nimeltä *Muolanti* l. *Muolanki*, jonka asukkaat *Muolanderit* l. *Molanderit* (<*Smolander*) väittävät — KALLION mukaan — olevansa lähtöisin Ruotsista¹⁹⁷. Myös Viipurin linnasta mainitaan 1543 *Smäläninge* ja Turusta 1563 Anders Smälänninge.¹⁹⁸

Skoone-laista merkitsevä appellat. *skaning*, *skåning* (HELLQUIST), joka tun-

¹⁹⁰ NISSILÄ Paikannimien syntykysymyksiä. Vir. 1940 s. 187, 188.

¹⁹¹ HELLQUIST Etymologisk ordbok. — LARS HELLBERG Inbyggarnamen på -karlar i svenska ortnamnen I 11.

¹⁹² VA 4994: 57 ym. — KARSTEN Svensk bygd i Österbotten II 158. — Jaakko Teitin valitusluettelo 95.

¹⁹³ Mustakirja 36, 37, 39. — FMU II 378, IV 20. — GRETA HAUSEN Nylands ortnamn 712.

¹⁹⁴ Vierasperäisiä muinaisnimiä 430. — Sn. *Talkkari* on melko yleinen (esim. Alajärvellä, Alavudella, Kuortaneella, Lapualla, Ylihärmässä, Yläneellä).

¹⁹⁵ Svenskt diplomatarium II (toinen sarja) s. 701. — Arboga Stads Tänkebok I 233. — Stockholms stadsböcker II (Ny följd) 2 s. 9.

¹⁹⁶ FMU VIII 6.

¹⁹⁷ Savolaisia sukuja ja sukunimiä 7. — Anttolan kok. PNA.

¹⁹⁸ VA 4998: 92. — Hertig Johans af Finland Diarium 1563 s. 64.

netaan henkilönnimenä sekä Tanskassa että Ruotsissa (esim. Hermannus Skoningh 1405 Visbyssä, Jacob Skaning I. Skåning, Lasse Skåning 1556 Tukholmassa¹⁹⁹), on levinnyt myös Suomeen: Thomas *Skoningh* I. *Skåningh* 1557 Isossakyrössä, Peer *Skoningh* 1580 Raumalla²⁰⁰, pari esimerkkiä mainitakseni. Muistoina Ruotsin Gestriklandista ovat varmaan Sipoon *Gesterby*, Gaestrichisby 1442²⁰¹, samoin Kirkkonummen, Paraisten ja Perniön *Gesterby*, josta viimeksi mainitusta on myös suomalainen muoto *Kestrikinkylä*²⁰². Ahvenanmaan *Önningby*, jonka määriteosa on alun perin ollut *öningar*-muodon mon. genetiivi, on varmaan jälki ölantilaisista (vrt. oleff öning 1433 Ahvenanmaalla)²⁰³. Muita ryhmän nimiä ovat lisäksi Laurencius *Waestgotus* 1275, bonde Anders *Wesgiöte* 1560 Mynämäessä, Jonis *Vesköött* 1573 Hämeenkyrössä²⁰⁴, Mikael *Östgöte* 1562 Raaseporissa²⁰⁵, Laurintz *vplaendinge* 1404 Paimiossa²⁰⁶ ja vouti Oluff *Ångerman* 1588 Raaseporissa²⁰⁷.

Vermlannin (vrt. Waermalandie 1268²⁰⁸) asukkaista vermlantilaisista, *värmlänningar*, on Ruotsin eräissä murteissa käytetty nimitystä *värme*, esim. 1402 mainitaan dalakarla och värma²⁰⁹, joka varsin yleisesti on siirtynyt myös sukunimen funktioon: esim. rinnatusten 1402 Olaff Finne, Olaff Verme oc Bertell Dalakar Ruotsin Garpenbergissä, wasthe werme 1480, hakon werme 1492, Jon werme 1551 Arbogassa, Håkan Vaerme 1553, Joen Wärme 1581, Olaff Wärme 1589 Tukholmassa²¹⁰, ym. Ainakin äänteellisesti ja edellistä taustaa vasten sisällöllisestikin ryhmään ovat yhdistettävissä Suomen *Värma*-, *Verma*-nimet (esim. kn. Värmälä, Wärmelä by 1436²¹¹, Turun ja Porin läänin Koskella sekä Teiskossa, tn. Värmälä Messukylässä, sn. *Verma(nen)*, johon liittyy Hauhon Vermasvuori).

Koko nimiryhmän kannalta arvioiden tuntuisi oudolta, elleivät Ruotsin pääheimot *svealaiset* ja *gööttalaiset* olisi jättäneet merkkejä nimistöömme, kun kuitenkin — tutkimusten mukaan — valtaosa Suomen ruotsalaisasutuksesta

¹⁹⁹ Danmarks gamle personnavne I 1253, 1260. — FMU II 59. — Stockholms stadsböcker II (Ny följd) 3 s. 147.

²⁰⁰ VA 4572. — LÄHTEENOJA mt. I 134.

²⁰¹ Paul NYBERG Sibbo sockens historia I 19.

²⁰² KARSTEN »Fennoscandia» och de svenska ortnamnen i Finland. Nordisk kultur V 176. — KERKKONEN mt. 222, 223, 233 ym.

²⁰³ ARWIDSSON Handlingar II 99. — OLAV AHLBÄCK Den finlandssvenska bosättingens ålder och ursprung. Finsk Tidskrift 1954 s. 120.

²⁰⁴ FMU I 58. — VA 861: 8. — Suomen hopeaveroluettelot IV 144.

²⁰⁵ GRÖNBERG Barösund 112.

²⁰⁶ ARWIDSSON Handlingar III 13.

²⁰⁷ GRÖNBERG mt.

²⁰⁸ Svenskt diplomatarium I 442.

²⁰⁹ SÖDERWALL mt. — LUNDGREN-BRATE 303.

²¹⁰ SÖDERWALL mt. — ARBOGA Stads Tänkebok II 157, 411, IV 78 ym. — Stockholms stadsböcker II (Ny följd) 2 s. 234, 6 s. 471, 8 s. 11.

²¹¹ FMU II 109.

on lähtöisin jostakin Mälärin seuduilta Sveanmaasta ja Gotlannista²¹². Tosi-
asia kuitenkin on, että esim. svealaisista, muinaisruots. *svear*, *sviär*, mistä on
kehittynyt hn. *Swie(r)*, esim. Ruotsin paikannimissä *Swiastadhun*, *Swia-
skär* ym.²¹³, ovat muistoina Suomessa vain Ahvenanmaan Jomalan kn.
Sviby, *Swiaby* 1486, sekä Pohjanmaalta laihialainen tn. (sn.) *Suila*, vrt. Oluff
Swi 1550 <hn. *Swie(r)*²¹⁴, ottamatta lukuun eräitä epävarmoja *Svin*-nimiä,
jotka on yhdistetty tähän ryhmään²¹⁵. Nimien vähyden syyksi on esitetty
arvelu, etteivät svealaiset siirtolaiset voineet käyttää omaa heimonnimeään
ryhmänsä yksityisen jäsenen nimityksenä. Sellaisiahan nimiä syntyy tavalli-
sesti vain heimoalueen ulkopuolelle siirtyneistä, kuten edellä on mainittu.
Sitä vastoin nämä vanhat ruotsalaisasukkaat ovat voineet antaa uusien
Ruotsista tulleiden siirtolaisten perustamille asutuksille sellaisia nimiä kuin
Helsingby, Dalkarby, Gästerby ym. näiden alkuperäisen kotiseudun mukaan
tietoisina omasta erikoislaadustaan tulokkaisiin verrattuna.²¹⁶ Tämä hypo-
teesi ei kuitenkaan koske suomalaisalueita, joille muuttaneista siirtolaisista
on voitu käyttää heidän heimonsä nimeä varsinkin ruotsalaissiirtymisten
alkuaikoina. Eivätköhän juuri *Viia*-nimet, joille aikaisemmin on esitetty
skand. etymologia *vī*, mon. gen. *vīa* 'helig ställe, helgedom'²¹⁷, voisi selittyä
tätä tietä? Sn. *Viia(nen)*, esim. Henric Via 1476 Pirkkalassa, Wiasten Per
1555 Taivassalossa²¹⁸, on kiteytynyt laajalti vanhojen kylien nimeksi, esim.
kn. Viianen, j Wialaby, i Wialom 1380, Taivassalossa, Viiala, Vialaby
1410, Koskella, Viiala, Wiala 1440, Raisiossa²¹⁹ ja samaten Viainen Veh-
maalla, Viiala Pusulassa, Naantalissa, Akaassa, Sippolassa ja Jämsässä²²⁰.
Tosin nimessä, joka olisi siis abstrahoitunut mon. genetiivistä *svia*- (vrt. ed.
Swiastadhun, hn. *Swie*), olisi odottanut *v*:n vokaaliutuneen samaan tapaan
kuin *Sui* <*Svie(r)*, *Soini*, *Suini*, *Suinu* <Sven, *Suorti* <Svart, *Huitti*, *Huiti*,
Huittu, *Huitu* <Hvite, *suikkari* (sn. *Suikkari*) <svikare ym., mutta toisaalta
taas on esimerkkejä — joskin vähemmän — rinnakkaiskehityksestä ruots.
sven (*swän*, *swenne* ym.) 'gosse, tjänare'²²¹ >suom. *vänni* (mahdollisesti myös

²¹² KARSTEN Altgermanisches Sprachgut in den ostbaltischen Ländern. Baltische Lande I 80—82. — GUNVOR KERKKONEN mt. 234—235 ym.

²¹³ HELLQUIST mt. — LUNDGREN-BRATE mt. 254. — SÖDERVALL mt.

²¹⁴ FMU V 143. — KARSTEN Svensk bygd i Österbotten II 113.

²¹⁵ WESTMAN Nyländska önamn I 347, 348. — ERIC ANTHONI Svinönammen i Finland. Studier i nordisk filologi 39 (1949) s. 93—102. — GÖSTA FRANZÉN Svensksund och Svin-
tuna. Namn och Bygd 1932 s. 17—26.

²¹⁶ GUNVOT KERKKONEN mt. 234, 235. — OLAV AHLBÄCK mt. 119.

²¹⁷ KARSTEN Svensk bygd i Österbotten I 78, II 380 sekä Finnar och germaner. Folk-
målsstudier X 605.

²¹⁸ FMU IV 442. — VA 592: 1.

²¹⁹ FMU I 376, II 93, III 202.

²²⁰ Nimestä ja sen levinneisyydestä ks. J. A. LOPMERI Vanhan Vehmaan kihlakunnan
pitäjien ja kylien nimet II 193—195. — OJANSUU Suomalaista paikannimitutkimusta 243.

²²¹ SÖDERWALL mt.

Sven > *Vänni*), esim. Thomas Wenne 1420 Köyliössä ja monet Wennit 1573 Satakunnassa²²² sekä paikannimissä Vänninsalo, Wänninsalo 1510, Wenninsalo 1573, Kangasalla, tn. Vännilä, Vennilä 1573, Vesilahdella²²³, tn. Vänni I. Svenni Tyrväässä, samoin *Svenske* > *Vänskä*, tn. *Svartti* Isollajoella, *Svartilanpyöli* Paattisissa (ja myöhemmin *Sveaborg* > *Viapori*). Ratkaisematta jää, kuuluuko ryhmään kiskolainen kn. *Viiari*, joka äänneellisesti on yhdistettävissä Kangasalta 1441 mainittuun henkilönnimeen Nicls *Swiare* ja (T. ja P.I.) Uudeltakirkolta 1558, 1562 tunnettuun Hindrich *Swijar*, Hindric *Suijar*-nimeen (vrt. myös hn. *Swier*)²²⁴. Nimityypistähän on muitakin esimerkkejä: *dansker*, jese *dansker* 1371, *skotar* (*skottar*)²²⁵, *Gautar*, *Gautare*, *Gøter*, *Gøtar* (esim. Andris *Gøter* 1392 Karjaalla²²⁵), joista myöhemmin toisessa yhteydessä²²⁶.

On myös oletettavissa, että nimistöömme on tunkeutunut goottien nimi-tyksiä *gauti*, *gauthi*, *gautoi*, *gutae* (SCHÖNFELD 103, 104), joista vanhimpia merkintöjä ovat Ptolemaioksen *Goūtai* (n. 150 j. Kr.), Procopiuksen *gavtoi* (n. 550 j. Kr.), Jordaneksen *gautigoth* (n. 550 j. Kr.) ja jotka levisivät naapurikansojen keskuuteen, esim. isl. *gautar*, *gotar*, muinaisruots. *gotar*, *gutar* (vrt. Pliniuksen *gutones*, Tacituksen *gotones*), mitkä viimeksi mainitut edustavat muinaisgerm. äänteenvaihtomuotoja *got-*, *gut-*, *göt-* (HELLQUIST), sekä liett. *Gudas*, pl. *Gudaĩ*, millä tarkoitettiin eräitä liettualaisia ja etelävenäläisiä kansoja²²⁷. Nämä kansallisuusnimet kehittyivät jo varhain henkilönnimen funktioon: *Gauta*, *Gauto*, *Gaud*, *Gauda*, *Gaudio*, *Gaudia*, *Gause*, nykysaks. *Gause*, *Gothe*, *Gut*, *Guth*, *Göthe* (FÖRSTEMANN), *Gauta*, *Gaudio*, *Gaude*, *Gaut* 'der Goten' (HEINTZE-CASCORBI 183), muinaispreussin *Gaud*, *Gaude*, *Gaut*, *Gaus*, *Gause*-nimet (TRAUTMAN 29, 137), liett. *Gaud-* (LESKIEN 336). Skandinaaviassa, josta goottien on arveltu olevan peräisin, nimi on tunnettu sekä Ruotsissa, Norjassa että Tanskassa. Muinaisphojoismaisia muotoja olivat *Gauti* (*Gawthe*), esim. *Gauti* Töfason, *Gauti* i *Gautlandi*, sekä *Þiöðgautr* (> *Thiudhar*, *Thiudgøt*), *Algautr* I. *Algauti* (> *Algot*), *Thurgaut* ym.²²⁸ Tanskasta on merkitty *Goti*, *Gote*, *Gute*, *Gotar*, *Gotaer* (*Gautarr*), *Goti*, *Guti*, *Gøti* ainakin 1200-luvulta

²²² Mustakirja 292. — Suomen hopeaveroluettelot IV, nimiluettelo.

²²³ FMU VII 89. — Suomen hopeaveroluettelot IV, nimiluettelo.

²²⁴ FMU III 211. — VA 755: 1, 949: 12.

²²⁵ SÖDERWALL mt. — FMU I 437.

²²⁶ Eräitä *-ar*-nimiä mainitsee BROR ÅKERBLOM tutkielmassaan *Guttans, Mattans, Vitans* — en grupp österbottniska hemmansnamn. Arkiv för svenska Österbotten VII 134, 135 ym. sekä Hästö-området i Sottunga 17. Näistä nimistä (*Danskare, Finnare, Jutar* ym.) voi osa kuitenkin olla, kuten dosentti CARL-ERIC THORS allekirjoittaneelle huomautti, *-arv* tyyppiä (vrt. *Bromarv*). *Viiari*-nimi hänen käsityksensä mukaan voi liittyä myös *svedjare, svidjare* -termiin, joskin yleensä vanhoissa lähteissä sanan *d* on säilynyt (esim. *Svidia* > *Suitia*).

²²⁷ Ks. Zeitschrift für deutsches Altertum 1930 s. 254.

²²⁸ LUNDGREN-BRATE ja LIND mt. 82, 87, 326, 352. — HELLQUIST mt. — GRAPE mt. I 78. — KARSTEN En blick på finländska dop- och släktnamn. Soc. scient. fenn. XVII 7 s. 8.

lähtien²²⁹, Norjasta *Gauti*, *Gauta*, *Gautho*, *Gauto*, *Gautar*, *Gautare*, *Goti*²³⁰, esim. Gauthi Isakson 1319, Gauto Erikson 1376 l. her Ghote Erksone 1398 tai — BUNGEN mukaan — Goute Eriksson l. Gaut Eriksson 1395²³¹, Ruotsista Gotlannista *Gaut*, *Gautar(e)* -nimiä²³², mutta yleensä vain äännevaihtomuotoja, esim. Gut Dyaconus 1292, Paeter Gut 1411, gothe 1312, Gothe Haraldson 1292, Gøti 1316, Niclis Gøte 1403, Gøte Torgårdsson 1403²³³, ja eritoten Tukholmassa Jeppe Gwtj 1486, Olef Gutj 1506, Lasse Gote 1513, Göthe Suenson 1582²³⁴ sekä Kalmarissa margitta gota 1480, magnus guti 1436, nicholas gøta 1407²³⁵. Suomesta on suhteellisesti vähemmän esimerkkejä: Johannes Gotaeson, advocatus castris Wiburgensis l. Johannes Gøtaeson 1343 Viipurissa, Nicholaus Guttaeson 1343 Viipurissa, Andris Göter 1392 Karjaalla, Olaff Göthe 1420 Torniossa²³⁶ sekä ruotsalaisalueittemme paikannimistöissä tn. Göts, Göters Degerbyssä, kn. Gottböle Närpiössä ja tn. Gota Pietarsaassa, jotka kumpikin — KARSTENIN mukaan — edellyttävät hn. *Goti*, *Gute*, *Gutte*, sekä kn. Gösby <?Götesby Karjaalla.²³⁷

Suomalaisessa nimistöissä ryhmään kuuluvat — mikäli hypoteesi on oikea — sn. *Kauti(nen)*, *Kautiainen*, *Kautio*, *Kauto(nen)*, *Kautola*, *Kautto*, *Kauttu*, joita sekä niistä syntyneitä paikannimiä tavataan eri puolilla maatamme. Nimien kulkeutumissuunta on epävarma: ne voivat edustaa osaksi vanhaa germaanista²³⁸ tai balttilaista ainesta, mutta mieluummin vanhinta skandinaavista (vrt. *Gaut*-nimiä ja muotoa *Gautlandi* vielä 1100-luvulla²³⁹), jota esim. Gotlannista — Visbyn kehityttyä merkittäväksi kauppakeskukseksi — on voinut kauppiaiden mukana kulkeutua maahamme jo 1000-luvulta lähtien. Myöhemmistä kosketuksista Gotlantiin (gutarnas l. goternas land, Gutlandia 1213) ja gotlantilaisiin sekä yleensä gööttalaisiin (vrt. Vestgöte, Ostgöte), joista käytettiin nimityksiä *gotar*, *goter*, *gutar*, *götar* (gutenses, gutorum 1163, guttenses 1211)²⁴⁰, on syntynyt — ainakin osa — etymologisesti selvit-

²²⁹ Danmarks gamle personnavne I 384, 424, 445, 446, II 382, 387. — NIELSEN mt. 36, 37.

²³⁰ LIND mt. 303—305, 349. — Myös GAUTI, GAUTR (Codex Frisianus, nimiluettelo). — *Gautr*, *Gaute*, *Gaut*, *Gautar* 1400-luvulla (Biskop Eysteins jordebok, nimiluettelo).

²³¹ Urkundenbuch der Stadt Lübeck IV 336, 771. — (BUNGE) Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch IV 52, 85.

²³² HERBERT GUSTAVSON Gotlands ortnamn. Ortnamnssällskapet i Uppsala årsskrift 1938 s. 11, 49, 50.

²³³ Svenskt diplomatarium II 138, 133, III 88, 262, 408, I (toinen sarja) 232, 282, II (toinen sarja) 446.

²³⁴ Stockholms stadsböcker II, 2 s. 180, 4 s. 125, 309, II (Ny följd) 6 s. 480.

²³⁵ Kalmar Stads Tänkebok 131, 152, 14.

²³⁶ FMU I 182, 437, II 255. — Liv-, Est- und Curl. etc. II 359.

²³⁷ BRENNER mt. II 166. — Svensk bygd i Österbotten II 27, 199. — GUNVOR KERKONEN mt. 139.

²³⁸ Vrt. KLEMETTI mt. 218.

²³⁹ LUNDGREN—BRATE—LIND mt. 334.

²⁴⁰ SÖDERWALL mt. — Svenskt diplomatarium I 69, 179, II 138. — Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I 27.

tämätöntä *Kuutti* (Gute, Gut), *Kuoti*, *Kuotti* (Gote, Goti) ja *Kyötti* (Göte, Göti) -nimistöä²⁴¹, joka sekin esim. diftongiutumisesta päätellen on vanhaa. Sitä edustavat paitsi sn. *Kuutti*, *Kuot(t)i* ja *Kyötti* paikannimistössämme tn. *Kuutti* Tyrväässä, Karkussa, Mouhijärvellä, tn. *Kuuttila* Antreassa (vrt. *Anti Kwthi* 1558 VA 5160: 39), kn. *Kuotila* Hämeenkyrössä (vrt. *Madz Kuottila* 1573²⁴²) ja *Piikkiössä*, tn. *Kuotti* Pirkkalassa ja tn. *Kyöttilä* Sahalahdella, eräitä mainitakseni.²⁴³ — Kuuluvatko hauholainen kn. *Alvettula* (<?Algot, Algauti), kuten *OJANSUU* on arvellut²⁴⁴, sekä salmilaisen kyläosan nimi *Alvoittu* tähän ryhmään?

VIII

Norjaan ja sen vanhaan keskukseen Trondheimiin liittyy hn. *Thrond*, *Thronde*²⁴⁵, jota tavataan myös suomalaisessa nimistössä: Hans Trondh 1451 Karjaalla, Ionis Trondh 1460 Nakkilassa ja Pohjanmaalla Vähässäkyrössä ovat kn. *Trontila* ja tn: *Tronti* (vrt. esim. Anders Tronde 1544)²⁴⁶. Pohjoismaalaista, etenkin norjalaista, merkinnevät sn. *Norrman* ja sen vääntymä *Murman* (vrt. Nestorin kronikan *nurmaner*²⁴⁷, joista Kuolan Muurmannin rannikko on saanut nimensä).

Tanskalaista ilmaisevat sellaiset appellatiivisluontoiset henkilönnimerkinnät kuin *Conradus de Danzk Lyypekissä*²⁴⁸ tai *Johannes dictus danski* 1285 Ruotsissa (SÖDERWALL), missä on tunnettu myös hn. *Dansk (Danske)*²⁴⁹, esim. *mattis danska* 1438 Kalmarissa²⁵⁰. Omassa sukunimistössämme taas tavataan sn. *Dansk*, *Danska*, *Danskanen*, *Tanska*, *Tanskanen*, joista on esimerkkejä jo keskiajalta: *Nicles Danskae* 1353 Turussa, *Björn Danske* 1423 Hämeenlinnassa ja myöhemmin *Lars Danska* 1611 Merijärvellä²⁵¹, mihin liittyvät

²⁴¹ Esim. Närpiön *Kuuttila* merkitty 1544 Gudzby, vrt. Jap Gudze 1442 (KARSTEN Svensk bygd i Österbotten II 141), jossa siis vokaali pidentynyt, kuten muissakin *Kuutti*-nimissä, sekä lisäksi *ts > tt*. Myös Lohjan *Kuuttila* 1500-luvulla Kutzila. Vrt. myös skand. sn. *Skute* (esim. Stockholms stadsböcker II (Ny följd) 7 s. 462).

²⁴² Suomen hopeaveroluettelot IV 134.

²⁴³ *Kuutti*-nimistä ks. esim. NISSILÄ Vuoksen paikannimistö I 402, jossa esitetty eräitä muita — tuskin kysymykseen tulevia — etymologioimismahdollisuuksia.

²⁴⁴ *OJANSUU* Suomalaista paikannimitutkimusta 21, 22, jossa selitys on hylätty. — Skand. yl. *Algot*-nimestä (*Algauti*, *Algautr*) ks. LIND 16, 17. — Codex Frisianus. En samling af norske kongesagaer, nimiluettelo. — Biskop Eysteins jordebok, nimiluettelo. — Gotlannin ja gotlantilaisten suomalaisista nimityksistä Vuojonmaa, Vuojola, vuojolainen ym. ks. tark. *OJANSUU* Suomalaista paikannimitutkimusta 49—53.

²⁴⁵ LUNDGREN-BRATE mt. 273. — Tanskassa myös hn. *Thrond* (Danmarks gamle personnavne I 1417).

²⁴⁶ FMU IV 20, 158. — KARSTEN Svensk bygd i Österbotten II 148.

²⁴⁷ THOMSEN mt. 12.

²⁴⁸ Urkundenbuch der Stadt Lübeck I 26.

²⁴⁹ LUNDGREN-BRATE mt. 45.

²⁵⁰ Kalmar stads tänkebok 75.

²⁵¹ FMU I 261, II 316. — VA 4876: 21.

samaa merkitsevät Jonis Danmark 1412 Kokemäellä ja Lauri Danmark 1473 Nakkilassa²⁵². Sitä paitsi ne ovat kiteytyneet moniin talon- ja kylännimiin, kuten esim. kn. Tanskila, i Danschilae 1421, Oripäässä, Tanskila, Danskelaie 1442, Merimaskussa²⁵³, tn. Tanska Tyrnävällä ja Merijärvellä, tn. Tanskala Juuassa, Polvijärvellä ja Rautalammilla, Danskarby Kirkkonummella, ym. Henkilönnimi *Halfdan*, *Haldan* 'puolitanskalainen' esiintyy paitsi sukunimistöössämme myös fagervikiläisessä kylännimessä Haldes (<Halfdansböle)²⁵⁴.

Ruotsalaisten tanskalaisista — etenkin keskiajalla — käyttämä nimitys *jute*, muinaisruots. *iute*, tansk. *fyde*, oikeastaan 'jyllänning' — Tanskan keskeisen maakunnan Jutlandin mukaan²⁵⁵ — levisi kansallisuutta ilmaisevana nimenä naapurimaihin ja kehittyi myös henkilönnimen funktioon. Niinpä Danzigista on merkitty 1458 Hans Juten²⁵⁶, Ruotsista, jossa hn. Jute on varsin yleinen, mm. jeppe jwte 1463 sekä paikannimistöissä Jutatorp²⁵⁷ ja Virosta esim. Hinrik Jute 1437 Tallinnassa²⁵⁸. Myös Suomessa juuteista kehittynyt sn. *Juuti*, *Juutti* on varsin yleinen: Hans Jute 1441 Raaseporissa, Anders Juthe 1441 Lohjalla, Jussi Jutin 1459 Tennilässä, Juuti j Letola 1473 Ulvilassa, Hans Jwth 1516 Turussa, Peder Iuthij 1560 Laitilassa²⁵⁹, ym. Sn. *Juuti(nen)* ja sekund. *Juutila(inen)* ovat yleisiä varsinkin Savossa, mistä mainitaan Oleff Jutinen 1561 Joroisissa, Ollij Jwtn 1563 Juvalla ja Per Juttin (= Juuttinen) 1564 Rantasalmella²⁶⁰, ym. Asutusnimistöissä niitä esiintyy eri puolilla Suomea, esim. kn. Juutila Marttilassa, tn. Juutila Hattulassa, Mikkelin pitäjässä, Rantasalmella, Kaavilla, Kuopion pitäjässä, Nilsiässä, Nurmeksen pitäjässä, tn. Juutila Lohtajalla, tn. Juutinen Pudasjärvellä, Sallassa, ym. Ruotsalaisalueillamme ovat tunnettuja mm. tn. Jutans, vrt. Jakob Jute 1544, Inkoossa, Juteböle 1579 Espoossa ja Pohjanmaalta KARSTEN mainitsee niitä monia²⁶¹.

²⁵² Mustakirja 245. — KAISU BLOM Nakkilan pitäjän kylien ja asumusten nimet 442. Käsikirj. PNA.

²⁵³ FMU II 281, III 273.

²⁵⁴ BRENNER mt. II 179.

²⁵⁵ HELLQUIST mt.

²⁵⁶ Urkundenbuch der Stadt Lübeck IX 623.

²⁵⁷ LUNDGREN-BRATE mt. 140. — SÖDERWALL mt. — IVAR LUNDAHL Falbygden by- och gårdnamn 31. — Esim. Tukholmassa oli v. 1483—1492 11 Jute-nimeä (Stockholms stadsböcker II 2), Kalmarissa v. 1381—1485 7 Jute-nimeä (Kalmar stads tänkebok) ja Arbogassa 1450—1568 10 Jute-nimeä (Arboga stads tänkebok).

²⁵⁸ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch IX 100.

²⁵⁹ FMU III 221, VIII 391. — HAUSEN Bidrag I 29. — FMU IV 385. — VA 878: 13.

²⁶⁰ Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565 s. 32, 133, 158.

²⁶¹ GRÖNBERG Barösund 38. — GRETA HAUSEN Nylands ortnamn 154. — Svensk bygd i Österbotten II 12 ym. — Ks. myös KLEMETTI mt. 190.

IX

Jo varhaiskeskiajalta lähtien, varsinkin hansakaupan aikana, jolloin maamme kaupunkeihin (esim. Turkuun ja Viipuriin) siirtyi runsaasti saksalaisia kauppiaita ja käsityöläisiäkin, kulkeutui maahamme alasaksalaista nimistöainesta, missä eritoten erottautuvat juuri kansallisuusnimet. Saksalaista — nimenomaan saksalaista kauppiasta — tarkoittanut *saksa* (vrt. kamasaksa) esiintyy varsin lukuisasti nimistöössämme: Jonis Saxa 1424 Närpiössä, Oluff Saxa 1455 Asikkalassa²⁶² ja paikannimistöössämme tn. Saksa Iitissä, Inkoossa, Pusulassa, Nurmijärvellä, Tuusulassa, Hämeenkyrössä, Kokemäellä, Mouhijärvellä, Kuhmoisissa, Kurussa, Uskelassa, Juuassa, Mikkelin pitäjässä, Kangasniemellä, Pudasjärvellä, kn. Saksala I. Saksby, Saxseby 1382²⁶³, Porvoossa, kn. Saksala Nousiaisissa, Padasjoella, Luumäellä, Kymissä, tn. Saksala Lapissa (T. ja P.I.), Haukivuoressa, Mikkelin pitäjässä, Jyväskylässä, Enossa, Hankasalmella, Juuassa, Kiteellä, Kontiolahdella, Liperissä, Pielisjärvellä, Tohmajärvellä, Saksanböle, Perniössä, Saksanaho Evijärvellä ja Sievissä, Saksankorva Ulvilassa, Saksanniemi Raumalla, Saksanniemi, -saari Kymissä, Saksanlampi Kuhmoniemiessä, Saksantulli Iissä, tn. Saksmani Kajaanissa, ym.²⁶⁴ Saksa on tunnettu myös virolaisessa nimistössä, esim. Saksasillajögi, Saksjaagu veski Tartumaalla, Saksakambrimägi, Saksaveski Pärnumaalla²⁶⁵, eräitä mainitakseni.

Saksa-nimen, heimon ja myöhemmin henkilön nimen, kanta on muinaisyläsaks. *sahs* 'der Sachsen', *Sax*, *Saxo*, *Sahso*, *Sachso*, *Sasso*, nykysaks. *Sachs*, *Sachse*, *Sass*, *Sasse* ym. (FÖRSTEMANN; SCHÖNFELD mt. 199, 200), muinaisgerm. *sahsa*, muinaisyläsaks. *sahs* 'Messer', mistä *der Sachsen*, muinaisyläsaks. *Sachso*, alasaks. *Saxo*, *Sasso*, *Sachse*, *Saxe*, *Sax*, *Sachs*, *Sasse*, *Saass*, *Sass*, demin. *Sassel* (HEINTZE-CASCORBI 318), *Sachs*, *Sachse* (BACH 236), ruots. *sax(e)*, *-er*, isl. *saxi*, keskialasaks. *sasse*, muinaisyläsaks. *sahse* (<muinaisyläsaks. *sahs* 'lyhyt miekka'), mistä maannimi *Sachsen* (HELLQUIST), hn. *Saxe* (LUNDGRENBRATE 215), ym.

Suomessa *Saksa*-nimen lisäksi ryhmään kuuluvat ilmeisesti *Saksi(nen)*-nimet, esim. sekund. Jakob Saxilan 1444, Jöniss Saxela 1452, Jwvne Saxilan 1453 Naantalissa²⁶⁶, kn. Saksila Naantalissa, tn. Saksila Maskussa, tn. Saksi Uskelassa, Säyneisissä ja Kaakamassa. Samaa ryhmää ovat myös *Sassi-*

²⁶² FMU II 323, IV 78.

²⁶³ FMU I 387.

²⁶⁴ Vrt. KARSTEN *Altdeutsche Kulturströmungen im Spiegel des finnischen Lehnworts. Indogermanische Forschungen* 26 s. 240, 241.

²⁶⁵ Eesti I 722, IV 481, 353.

²⁶⁶ FMU III 338, IV 27, 38. — Nimen selitykseksi vrt. esim. Henningh *Saxe* 1466 Lyypekissä (*Urkundenbuch der Stadt Lübeck XI* 39). Lisäksi nimi on tunnettu Tanskassa (LIND mt. 870) ja Norjassa (*Biskop Eysteins jordebok*, nimiluettelo).

nimet, joista on esimerkkejä Pohjois-Saksasta: Hermanni Sasse 1305 Lyype-
kistä²⁶⁷, Ruotsista, esim. Marchus Sasse 1484 Tukholmasta²⁶⁸, Virosta, esim.
Conrad Sasse 1350 Tallinnasta²⁶⁹ ja meiltä, esim. Hans Sasse 1420 Turusta,
Gilius Sasse 1558 samoin Turusta²⁷⁰ ja paikannimistöissä kn. Sassila Luvialla,
tn. Sassi Sulvassa, tn. ja sn. Sassi (esim. Ands Sasse 1558 VA 4597: 12) Iin
Olhavassa, tn. ja sn. Sassi Viipurin pitäjässä ja Virossa kn. Sassi Tartumaalla,
Sassimäe, karjamoisio, Vörumaalla, kn. Sassi Saarenmaalla²⁷¹. Epävarmaa on,
kuuluvatko ryhmään Pohjois-Suomen *Sassali*-nimet, mihin tosin viittaisi
alasaks. demin. muoto *Sassel* (HEINTZE-CASCORBI 318)²⁷².

Suomen *Tyyskä*-nimet ovat lähtöisin ruots. appellatiivista *tyisk*, muinais-
ruots. *thysker*, *Þydisker*, muinaisyläsaks. *diutisc* (saks. *deutsch*) <alkugerm. *Þeudō-*
'kansa' (HELLQUIST), mistä on syntynyt hn. *Tyisk*²⁷³. Se on ollut varsin yle-
inen jo keskiajalla: Matz Tytska 1404, Mattis Thyzske 1405 Porvoossa, Paeter
Thyzsche 1405 Mynämäessä, Gregorus Tydske 1432 Mietoissa, Antonius
tyisk 1495 Viipurissa, joka — ainakin kirjoitustavasta päätellen — on appel-
latiivinen, sekä myöhemmin Hans Tysk 1527 Limingassa, Mattz Tyssä 1688
Lumijoella, ja esim. Turun tuomiokirkon tileissä 1553—1634 mainitaan
yhdeksän Tyssä-nimistä henkilöä²⁷⁴. Paikannimistöissämme ovat taas esim. tn.
Tyskas Inkoossa, Kirkkonummella, Hiittisissä, Kemiössä, Espoossa, Per-
niössä, Porvoossa, tn. Tyssä Itissä, Lapinjärvellä, Hirvensalmella, Meri-
järvellä, Tyrnävässä ja Ängeslevässä, Tyssänsalmi Räisälässä, ym.

Germ. appellatiivista *hulta*, alasaks. *holt* 'metsä' syntyi kollektiivinen
holcetae, *holtzati* (mask. pl.) 'metsäläiset', muinaisruots. *holtzter* (adj. mask. pl.)
ja keskialasaks. pl. dat. muotoisesta kansannimestä *holsten* kehittyi vast.
maannimi *Holsten*, mistä vuorostaan syntyi yläsaks. virh. käänös *Holstein*
(HELLQUIST). Nimi kehittyi myöhemmin myös henkilönnimeksi, saks. *Holst*,

²⁶⁷ Urkundenbuch der Stadt Lübeck II 1039.

²⁶⁸ Stockholms stadsböcker II, 2 s. 60.

²⁶⁹ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch II 471.

²⁷⁰ FMU II 266. — Bidrag till Åbo stads historia VII 37.

²⁷¹ Eesti I 301, II 355, VI 787, 287.

²⁷² Sassalin etymologioimisessa voi kysymykseen tulla myös skand. *Sassar*, *Sazur*, *Sasar*, *Sassar*-nimistö (LUNDGREN-BRATE 214, 215. — A. L. SENELL Dopnamn från Skåne och Bleking. Sv. landsmål. VI: 7 s. 23), johon voisi kuulua hn. Sassere 1515 Turusta (FMU VII 411). Kun nimi Iissä esim. 1800-luvulla esiintyy vaihdellen muodoissa *Sassari* ja *Sassali* (Mantalslängd 1869—89 s. 229), voisi jälkimmäinen olla dissimilaatiomuodostuma, jollaisia nimistöissämme on runsaasti, esim. *Parkkali* (barkare), *Porvali* (borgare), *Sorvali* (svarvare), *Rännäli* <rännare t. brännare (esim. Oleff Brennare 1552 Turussa VA 537: 22), muinaisruots. *braennare* 'henkilö, joka on polttanut kaskea, hiiltä tai kalkkia' (ks. DAVID PALM Svenska ortnamn på -bygd(en). Namn och Bygd 1927 s. 136), luodonnimi Rakkari (murt. rakka!) Joroisissa, tn. *Kompeli* <Komber Hauhon Hyömässä, ym. Rovaniemeläistä sn. ja kn. *Sassali* T. ITKONEN on arvellut lappalaisperäiseksi (Suomen lappalaiset II 511).

²⁷³ Esim. Svenskt diplomatarium, nimiluettelot.

²⁷⁴ FMU II 40, 41, 47, III 39, V 506. — VA 4735: 95, rr 25: 208. — Bidrag till Åbo stads historia I, nimiluettelo.

²⁷⁵ Danmarks gamle personnavne I 468, 573, II 463.

Holste, Holstein (HEINTZE-CASCORBI 217), tank. *Holste, Holsten*²⁷⁵, ruots. *Holst(en)*, suom. *Holsti*. Niinpä Lyypekistä mainitaan 1356 Volquarde Holsten²⁷⁶, Riiasta 1307 Henricus Holste²⁷⁷, Tukholmasta 1495 Hans Holste, Kalmarista 1412 tymmo holste²⁷⁸ ja Suomesta Jonis Holstensson 1422 Pyhtäältä, Hendrich Holsti 1464 Kalvolasta, Madz Hollsti 1477 Elimäeltä, Henrik Holsten 1490 Oulunsuusta, Tomas Holst 1557 Turusta, Th. Holst 1544 Oulunsuusta, Holst 1541 Viipurista, Lasse Hålst 1557 Oulunsalosta, Johan Holst I. Holsten 1685 Limingasta²⁷⁹ ja paikannimistössä kn. Hollstens Siuntiossa, tn. Holstas, jossa on asunut ratsumies Samuel Hålst 1600-luvun alussa, Sipoossa²⁸⁰, tn. Holsti Haukiputaalla, Puolangalla, Padasjoella, Holstinaro Iissä, Holstinsaari, -salmi Oulujoella, Holstinjärvi Suomussalmella, Holstinsaari Muuramessa, ym. — Kun skandinaavisessa nimistössä esiintyy myös *Halsten*-muotoja (esim. Bireta Halsten I. Holsten 1506 Tukholmassa²⁸¹), on oletettavissa, että suom. sn. *Halsti* kuuluu ryhmään.

Varsin vanhoja ja laaja-alaisia ovat maassamme myös saksalaiset *Friisi, Freese* -nimet, muinaisyläsaks. *Frias* 'der Friesen', nykysaks. *Frese, Fries, Friese* ym. (FÖRSTEMANN; SCHÖNFELD 95, 96), muinaisyläsaks. *Friaso, Friso*, alasaks. *Frese*, nykysaks. *Friese, Fries, Friess, Frese* ym. (HEINTZE-CASCORBI 175), ruots. *Fries* 'friser, man från Frisland' (HELLQUIST), suom. *Friisi*. Saksalaisalueilta mainitaan Luderum dictum Frisonem 1238, Gert Friso 1292, Nicolaus Fris 1298, Wilken Vrese 1457 Lyypekin seuduilta²⁸², Virosta Henricus Friso 1350 Tallinnasta, Thidericus Vrese 1362 Tartosta²⁸³ ja Suomesta Fredericus Frese 1354 Turun seuduilta, Jöns Frijs af Kijm 1386 Kemistä, Olaff Friis 1492 Naantalista, Lafrintz Fres, kemiläinen pappi 1443, ilmeisesti kotoisin Isonkyrön Friisilästä, mikä valaisee nimen leviämistapoja, Morthen Frijss 1560 Maskussa²⁸⁴ ja paikannimistössämme kn. Friisilä Kustavissa, tn. Friisilä Raisiossa, Isossakyrössä, kn. Frisans, Frijsby 1540²⁸⁵, Espoossa, tn. Frisans Kirkkonummella, tn. Frisas, jossa 1600-luvun alussa asui ratsumies Per Frijs²⁸⁶, Sipoossa. Myös nimen deminutiivimuodostuma *Frisika* (FÖRSTEMANN), *Friesicke, Frisecke* (HEINTZE-CASCORBI 175), esim. Lyypekissä 1316 Johannes Vreseke²⁸⁷, tank. Frese, Friis, Vreseke (= Friseke) jo

²⁷⁶ Urkundenbuch der Stadt Lübeck III 254.

²⁷⁷ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch II 38.

²⁷⁸ Stockholms stadsböcker II, 3 s. 253. — Kalmar stads tänkebok 28.

²⁷⁹ Mustakirja 296. — FMU IV 222. — HAUSEN Bidrag I 122. — FMU V 258. — Bidrag till Åbo stads historia VII 22. — VA 4532: 8, 4994: 57, 4582: 6, rr 22: 153.

²⁸⁰ NYBERG Sibbo sockens historia I 63.

²⁸¹ Stockholms stadsböcker II, 4 s. 125, 370.

²⁸² Urkundenbuch der Stadt Lübeck I 13, II 941, 1023, 729, IX 525.

²⁸³ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch II 463, 706, III 115.

²⁸⁴ FMU I 268, 404, V 348, III 310. — VA 854: 21.

²⁸⁵ AUGUST RAMSAY Esbo I 51.

²⁸⁶ NYBERG, Sibbo sockens historia I 63.

²⁸⁷ Urkundenbuch der Stadt Lübeck II 1047.

1100-luvulta lähtien²⁸⁸, on tunkeutunut suomalaiseseenkin nimitykseen, esim. Frederik Freseca 1419, jonka veljenä mainitaan Jakob Frees 1425, Turusta²⁸⁹. Maarialaisen talon, (myöh.) kylän *Friskalan* omistajina ovat 1400-luvun alussa tunnettu Arnika Frisosekä v. 1416 ilmeisesti hänen poikansa Fredrik Arnikasson Fryske l. edellä mainittu Frederik Freseka ja vielä 1508 Jaakko Friske l. Frese²⁹⁰. On ilmeistä, että monet länsisuomalaiset *Riisikka* (*Riiska*) -nimet liittyvät juuri tähän ryhmään, esim. kn. Riisikkala, Riskala 1539, Risickala 1550²⁹¹, Akaassa, tn. ja sn. Riisikka l. Riiska (vrt. Lauri risicka 1524²⁹²) Tyrväässä, ym.

Baijerilaista merkitsevät *Baier*, *Beieri*, *Peiari*, *Peier*, *Pejere* (FÖRSTEMANN; SCHÖNFELD 42, 43), *Baier*, *Bayer*, *Beyer*, *Peyer* (HEINTZE-CASCORBI 123), tansk. *Beyere*²⁹³, ruots. *Beijer*, *Beyer* 'bayer' (HELLQUIST), josta on esimerkkejä myös Viirosta, esim. Jacob Beier 1430 Tallinnassa, Ruotsista, esim. Hans Beyer 1495 Tukholmassa²⁹⁴, ovat kulkeutuneet myös Suomeen: Laurens Bayari 1375 Mynämäessä, Paulus filius Beieri 1446, Olaff Beyare 1445 Turussa, Per Baeyiere 1468 Rantämäellä, Henrik Beijar 1665 Viipurissa, Johan Baijer 1696 Kaukolassa²⁹⁵ ja paikannimistössämme tn. Paijari Elimäellä, kn. Peijari Jämijärvellä, Vahdolla, tn. ja sn. Peijari Kuorevedellä, Jämsässä, tn. Beijar (vrt. Matz Beijar 1616²⁹⁶) Mustassasaassa, tn. Bajars Pernajassa, Peijarinpelto Isossakyrössä, Bejarholmen Inkoossa²⁹⁶, ym. — Vielä 1800-luvulla toimi Beyer niminen lasinpuhaltaja Rokkalan lasitehtaalla lähellä Viipuria.

Edellistä nimitystäusta vasten tuntuu luonteelta yhdistää janakkalalainen kn. *Turenki* tyyrinkiläistä merkitsevään nimeen *Thuring*, *Turing* 'der Thüringer', nykysaks. *Durinc*, *Thuring* (FÖRSTEMANN), *Thuringi*, *Turingi* (SCHÖNFELD 239), *Thuringos* 'die Thüringer', *During* (HEINTZE-CASCORBI 364), jota edustavat esim. Hermannus Thuringus 1259 Lyypekissä²⁹⁷, Marcwardus de Thuringia 1230 Riiassa²⁹⁸, Hermannus thyringh 1344 Ruotsissa²⁹⁹, ym. Hypoteesia tukevat Turenki-nimen eräät vanhat merkinnät: Turenga 1435, Tvringeboa 1463, Turengi by, Turringe, Turinge by 1509³⁰⁰ ja esim. vuosien 1539—49 merkinnöistä on kaksi kertaa enemmän *Turinge*, *Turingi* -

²⁸⁸ Danmarks gamle personnavne I 322, 323, II 292—297.

²⁸⁹ Mustakirja 287. — FMU II 342, 302.

²⁹⁰ Mustakirja 268. — AULIS OJA Maarian pitäjän historia I 348, 349.

²⁹¹ VA 3668: 102, 3727: 5.

²⁹² HAUSEN Bidrag I 415. — Satakunta III 39.

²⁹³ Danmarks gamle personnavne II 64, 65.

²⁹⁴ Stockholms stadsböcker II, 3 s. 266.

²⁹⁵ Mustakirja 156, 385. — FMU III 361, IV 306. — LAGUS Ur Wiborgs historia I 45. — Kaukolan historia 66.

²⁹⁶ KARSTEN Svensk bygd i Österbotten II 91. — WESTMAN mt. I 64, 65.

²⁹⁷ Urkundenbuch der Stadt Lübeck I 24, 28.

²⁹⁸ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I 138.

²⁹⁹ Svenskt diplomatarium V 355.

³⁰⁰ FMU III 93, 94, IV 218, VI 512, VII 6, 7, 39.

kuin *Turenge* ja *Turengi* -muotoja, jotka esiintyvät myös sukuniminä (vanhimmat appellaatiivisuontoinen Laure af Turinge 1374 ja Jurffua Thuringe 1440, joka viimeksi mainittu on Vanajasta³⁰¹).

Varsin vähän on esimerkkejä hesseniläistä merkitsevästä nimestä *Hess*, *Hesse* (FÖRSTEMANN), joka lyypekkiläisissä lähteissä on varsin yleinen³⁰² ja tavataan myös sekä Tanskassa³⁰³ että Ruotsissa (esim. Laurenz hesse 1440, Henrik Hesse 1492 Tukholmassa, Clauus haesse 1433 Kalmarissa³⁰⁴). Riiasta on mainittu 1400 Godeke Hesse, Tartosta 1412 Hermen Hesse³⁰⁵ ja Suomesta Raaseporista 1462 Herman Haesse sekä Turusta 1600-luvun alussa Hans Hässe³⁰⁶ (vrt. myös Paul Haesicke 1559 Raumalta VA 817: 33), joihin äänteellisesti ovat yhdistettävissä ADRIAN NEOVIUKSEN Hiitolasta muistiin merkitsemä sn. *Hässi* 1700-luvulta³⁰⁷ ja nyk. sn. *Hässinen* Ruokolahdelta. — Saksalaisia siirtolaisia olivat varmaan myös Hans *Westfal* 1398 Tallinnassa³⁰⁸, Lambrixx Waesfalz 1376 Tukholmassa, Dethmar ja Johannes Westphal 1368 Turussa ja Godeke Westfal 1400-luvulla Viipurissa³⁰⁹, eräitä vestfaleniläisiä mainitakseni.

Pohjoismaissa yleinen on flaamilaista merkitsevä *Flaming*, *Fleming*, *Flemming* -nimistö, saks. *Flamingi*, *Flemming* (FÖRSTEMANN), *Fleming* (BACH 236), keskiyläsaks. *Vlaeming* 'ein Flame', *Flemming*, *Flemmig* (HEINTZE-CASCORBI 173), tansk. *Flaming*, *Fleming*, *Flaeming*, joka jo 1300-luvulla oli varsin yleinen³¹⁰, ruots. *Fleming* 'flamländare', isl. *Flaemingi*, keskiyläsaks. *vlaeming* (HELLQUIST). Niinpä HELLQUIST on yhdistänyt ryhmään esim. Itägöötanmaalla tavattavat Flämminge-nimet³¹¹ ja KARSTEN Pohjanmaalta Mustastasaaresta tn. *Flemming* (murt. *flämisbakk*) ja Vähästäkyröstä kn. Flaaminki, joiden etymologisena juurena on muinaissaks. *flamingi*, muinaisyläsaks. *flaemingi*, muinais-pohjoism. *flæmingi* ja jotka kumpikin ovat syntyneet vast. henkilönimestä (esim. Michill flemingh 1548 Mustassasaaresta, Örjan Flamingh 1544 Vähässäkyrössä)³¹². Nimi onkin varsin yleinen koko pohjoismaisella alueella: Hermannus Vleminc 1283, Ludeke Vlamingh 1416 Lyypekissä³¹³, Arnekinus

³⁰¹ Paikannimikomitean Hämeen kok. VA. — FMU I 353, III 207. — Ks. SAXÉN Språkliga bidrag 151, 282. — OJANSUU Suomalaista paikannimitutkimusta 227.

³⁰² Urkundenbuch der Stadt Lübeck I 103, IV 686, V 396, ym.

³⁰³ Danmarks gamle personnavne II 438.

³⁰⁴ Stockholms stads jordebok 1420—1474 s. 102. — Stockholms stadsböcker II, 3 s. 14. — Kalmar stads tänkebok 150.

³⁰⁵ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch IV 258, 803.

³⁰⁶ FMU IV 186. — Bidrag till Åbo stads historia XI, XII, nimiluettelo.

³⁰⁷ Neoviuksen kokoelmat. SKS.

³⁰⁸ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch IV 216.

³⁰⁹ Mustakirja 157, 136. — LAGUS Ur Wiborgs historia I 13.

³¹⁰ Danmarks gamle personnavne II 275.

³¹¹ Om de svenska ortnamnen på -inge, -unge och -unga 188.

³¹² KARSTEN Svenskt och finskt folkspråk i Finland. Folkmålsstudier II 96. — KARSTEN Svensk bygd i Österbotten II 140. — Myös SAXÉN Språkliga bidrag 234.

³¹³ Urkundenbuch der Stadt Lübeck II 1021, V 639.

Vlamynch 1300-luvulla Visbyssä³¹⁴, Clawus Vlemingh 1386 Kalundborgissa³¹⁵, gudzskalk flaeming 1429 Kalmarissa³¹⁶, Petrus Flamingh 1366 Norjassa³¹⁷, Oleff Vlamynch 1419 Viron Harjumaalla³¹⁸ ja Suomessa Peder Flämijng 1413 Turussa³¹⁹. Ryhmään saattavat myös kuulua lapualainen tn. *Plaami* (<Flaami)³²⁰ ja kaarinalainen tn. *Laamila*. Ei liioin ole suoraan kiellettävä kansanrunojen *Lemminkäis*-nimen kuulumista Flemming -nimistöön, ja on erikseen tutkittava, mitä alkuperää ovat Kangasniemen *Läämi*, *Lääminki* -nimet (vrt. esim. *fflämijng i taijppale* i Kiettele 1559 ilmeisesti Keiteleellä)³²¹.

Nimistössämme on jokunen esimerkki myös hollantilaisista ja flanderilaisista siirtolaisista: Nilis *Hollandi* 1547 Haukiputaalla, Henrik *Holland* 1540 Rauman maalaiskunnassa, per *hollender* 1540-luvulla Viipurissa, Sigfrid *Holland l. Hollender l. Hällender* 1600-luvun alussa Turussa, Hans *Holländer* 1635 Viipurissa³²² ja tn. Hollanti Kannuksessa, tn. *Holländer* Pietarsaaressa³²³ sekä tn. *Flander* (vrt. Hans *Flander* 1543³²⁴) Vähässäkyrössä. Lisäksi mainittakoon frankkilaista merkitsevät henkilönnimet Hans Francke 1491 Tallinnasta³²⁵, Hans *Franck* 1614 Viipurista ja sn. *Franck* 1600-luvun alusta Turusta³²⁶.

X

Balttilaisista kansallisuusnimistä tavataan lättiläistä merkitsevä *Lette* Ruotssissa (esim. Jöns Lette 1491 Tukholmassa³²⁷), Virossa, missä appellat. *lätt*, gen. *läti* 'Lette' (WIEDEMANN), esim. Herman Lette 1504 Tallinnassa, ja Suomessa on tunnettu sn. *Lätti* (*lä*), josta esimerkkejä on Kaukolasta, Ruskealasta ja Suistamolta, sekä ilmeisesti ryhmään kuuluva vanhan knaappisuvun *Läätin* nimi Vehkalahdella (vrt. Letthe 1500-luvulla³²⁸). Paikannimistössämme on tn. Lättilä Kuhmoisissa ja Ruskealassa, Lätinmäki Jaakkimassa ja

³¹⁴ G. LINDSTRÖM Anteckningar om Gotlands medeltid II 517.

³¹⁵ FMU I 402.

³¹⁶ Kalmar stads tänkebok 63.

³¹⁷ Urkundenbuch der Stadt Lübeck III 640.

³¹⁸ JOHANSEN Nordische Mission 187.

³¹⁹ FMU II 135.

³²⁰ Ks. KLEMETTI mt. 366. — Vrt. myös sn. *Laami* (Helsinki, Hollola ym.) ja sn. *Plaami* (Helsinki, Hongonjoki, Karjaa, Orivesi, Pori ym.)

³²¹ OJANSUU Suomalaista paikannimitutkimusta 47 — Todistuskappaleita Suomen historiaan III, 1 s. 84.

³²² VA 4534: 17. — LÄHTEENOJA mt. I 47 ja VA 485: 145. — ARWIDSSON Handlingar I 323. — Bidrag till Åbo stads historia IV, XIII, nimiluettelot. — LAGUS Ur Wiborgs historia I 62, 27.

³²³ SAXÉN Språkliga bidrag 226, 263.

³²⁴ SAXÉN mt. 234. — KARSTEN Svensk bygd i Österbotten II 148. — Visbystä mainitaan mm. Vina Flander 1300-luvulta (LINDSTRÖM mt. II 516).

³²⁵ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch II 371 (toinen sarja).

³²⁶ LAGUS mt. I 27. — Bidrag till Åbo stads historia XI, XII, nimiluettelot.

³²⁷ Stockholms stadsböcker II 2 s. 536.

³²⁸ NORDENSTRENG mt. I 29. — R. ROSÉN Vehkalahden pitäjän historia I 84.

Kurkijoella, Lätinranta Viitasaarella sekä Virossa kn. Läti ja karjamoision nimitys Läti Pärnumaalla ja kn. Läti Tartumaalla³²⁹.

Vanhoista vendeistä ovat nimistössämme muistoina sn. *Vente*, *Ventä* ja mahdollisesti *Vento*, jotka on yhdistettävä muinaisyläsaks. nimeen *Vinid* 'der Wenden', *Winid*, *Windo*, nykysaks. *Wend*, *Wende*, *Wendt*, *Went*, *Wente*, *Wind*, *Winde* (FÖRSTEMANN; SCHÖNFELD 280), *Winid* 'der Winden l. Wenden', *Windo*, *Winde*, *Windt*, *Wende*, *Wendt* (HEINTZE-CASCORBI), ruots. *vend*, pl. *vender*, muinaisruots. *vind*, muinaisyläsaks. *winid* (saks. Wenden), alkugerm. *weneð*, mistä on kehittynyt myös suomen Venät, Venäjä, Venää (vrt. HELLQUIST)³³⁰. Nimi on ollut tunnettu pohjoissaksalaisilla alueilla, esim. Petrus Wend 1342 Rostockissa, Thideke Wende 1362 Lyypekissä, Henricus dictus Windh l. Wend 1342, Gherlaci Wend 1359, Hinken Wende 1381 Lyypekin seuduilla sekä kansallisuutta ilmentävä Fridericus de Wenden 1230 Riiasa³³¹. Suomessa on Isossakyrössä kn. Ventälä, Vendelä by, josta mainitaan Jönss ja Hender Wende 1546³³², Kalajoella tn. Ventelä, Ol. Pyhäjärvellä tn. Vëntälä, Vuokselassa kn. Ventelä, Viipurin pitäjässä tn. Ventelä (vrt. Lasse wenden 1543³³³), Lohjalla kn. Ventelä, Liedossa kn. Vintala (vrt. Paeder j Windala 1464³³⁴), Pohjanmaalla pitäjän nimi Vindala, Windala 1574 (= Vimpeli)³³⁵, joihin liittyvät Virosta hn. *Vente*, *Vento*³³⁶ ja Keski-Vepsästä kn. *vida*, *viŋga*, *viŋgau*, ven. Venitsa, Vin(n)itsa, mitkä edellyttävät primääristä muotoa *vindala*³³⁷. Äänneasultaan ja merkitykseltään kuuluneeseen ryhmään appellat. *vento*, Lönnotin mainitsema *ventolainen*, *vieras ventolainen* (vrt. *vento* 'vieras'), joka esiintyy myös nimistössämme: sn. *Vento*, *Ventonen* (vrt. Ands wendon 1543 Muolaassa³³⁸), kn. Ventola, Wendela 1448³³⁹) Hattulassa, tn. Vento Ruokolahdella, ym.

Kuurilaisiin, joiden kansallisuudesta on paljon kiistelty³⁴⁰, yhdistän Suomen *Kuuri*-nimet (yleinen sn. *Kuuri*), joiden vertailukohteita voi löytää run-

³²⁹ Eesti I 285, IV 283.

³³⁰ SETÄLÄ Bibliographisches Verzeichnis 127.

³³¹ Urkundenbuch der Stadt Lübeck II 706, III 432, IV 28, 76. — Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch III 373, I 138.

³³² VA 4534 a.

³³³ VA 5000: 103. — NISSILÄ Pohjois-Pohjanmaan karjalaista nimistöä. Virittäjä 1948 s. 223.

³³⁴ Mustakirja 478.

³³⁵ KARSTEN Svensk bygd i Österbotten I 157. — Toisin SAXÉN Språkliga bidrag 65.

³³⁶ MÄGISTE Eestipäraseid isikunimesid 53.

³³⁷ KALIMA on yhdistänyt nimen Vianaan (Itä-Karjalan paikannimiä. Vir.1942 s. 161). — Esimerkkinä balttilaisesta nimisäteilystä on ehkä myös Kuurinmaan Vindausta kn. *Videlen* beim *Widelsee* (Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch VIII 446, IX 294, 686) Aunukseen kn. *Videl(e)*, järvennimi *vielärv* (<Videljärvi) ja edelleen Vianan Kemiin järvennimi *Videlozero*.

³³⁸ VA 5000: 86.

³³⁹ FMU III 448.

³⁴⁰ Ks. esim. V. KIPARSKY Die Kurenfrage 9—31, 464 ym.

saasti esim. pohjoissaksalaisilta ja balttilaisilta alueilta, esim. Heinricus Curo 1273, Marquardus de Kuren 1283, Winandus Cure 1292, Ecbertus Kuro l. Cure 1301 (1305), Jochim Kure 1435, kaikki Lyypekistä³⁴¹, Claus Cure, die tolk 1253, Godescalco Curoni l. Goscalcus Curo, Tidemannus Cure, Johannes ja Hinricus Curo 1286, kuurilainen pappi Andreas de Cur 1419, kuurinmaalainen Michel Curlender 1432 Riian seuduilta³⁴², samaten Virosta Curlandus faber 1334, Anders Kure 1381 Tallinnassa, Arnd Cure 1381 Läänemaalla, Peter Kure 1460³⁴³ ja Ruotsista Godeke Kure van Gotlande 1392 Visbyssä, Per Kure 1516, mortthen Kwre 1544 Tukholmassa³⁴⁴. Suomen ruotsalaisalueilla nimeä edustanevat kn. Kurböle, Kurbölle 1540-luvulla, Porvoossa, Kureböle 1550-luvulla Degerbyssä, kn. Kurö, Kure l. Kwreö 1500-luvun puolivälissä, Tammisaarella, kn. Kurby, Kureby 1500-luvun puolivälissä, Snappertunassa³⁴⁵ sekä suomalaisalueilla kn. Kuurila Kalvolassa, tn. Kuurinmaa Hausjärvellä, Kuurinkulma, kulmakunta Längelmäellä³⁴⁶ ja tn. Kuurila Töysässä, jotka edustavat myöhäisempää (saksalaistunutta) pitkä-*u*:llista muotoa. Lisäksi paikannimestä on esimerkkejä (esim. Kuramäla) Ruotsista³⁴⁷.

On lopullisesti ratkaisematta, miten on selitettävissä kuuri-nimitysten kahtalaisuus: liett. *kuřšiai*, *kuřšininkai* 'Memelin lätit', *Kuřšė* 'Kuurinmaa'; lätin **kursi* (josta ovat käytössä gen. ja mon. lok. muodot *kursu*, *kursuos*) 'kuurilaiset', *Kuřsa* 'kuurilaisten maa', *Kurzeme* 'Kuurinmaa'; ja toisaalta liivin *kurāli* 'Kuurinmaan asukkaat', joka *rāndali*'n rinnalla on ollut myös liiviläisten vanha nimitys, *kurā-mō*, *kurmō* 'Kuurinmaa'; baltiansaks. Kure (*kūrō*), Kurland (RIMBERTIN Vita Anskariissa 854 Cori); viron Kuramaa, Kuuramaa, kurelased, kuurelased; suomen Kuurinmaa, kuurilaiset, jotka pitkä-*u*:lliset muodot pohjautuvat, kuten mainittu, saksankielisiin. On esitetty — tosin epävarma — teoria, että nimessä olisi tapahtunut kehitys *kuřš-* > suom. *kuřh-* > *kur-* (samaaan tapaan kuin suom. *tarha*, viron *tara*, liivin *tarā* < balt., liett. *daržas*, lätin *dārsz*) ja että saksalaiset ja skandinaavit olivat

³⁴¹ Urkundenbuch der Stadt Lübeck III 17, II 1027, 949, 1042, I 565, VII 633.

³⁴² Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I 320, III 186, 187, 188, 195, 197, V 495, VIII 375. — JOHANSEN Die Estlandliste 834.

³⁴³ Liv-, Est- etc. II 498, III 374, XII 28.

³⁴⁴ Liv-, Est- etc. IV 639, V 71. — Svenskt diplomatarium III 71 (toinen sarja) sekä I 106. — Stockholms stadsböcker II 5 s. 130. — Arboga Stads Tänkebok IV 46.

³⁴⁵ GRETA HAUSEN Nylands ortnamn 51, 101, 116, 719. — WESTMAN mt. I 213.

³⁴⁶ LYYLI KOKKONEN (= RAPOLA) Längelmäen pitäjän asumusten nimet I 255. Käsi- kirj. PNA.

³⁴⁷ NILS ÖDEEN Studier i Smålands bebyggelsehistoria 159. — Ks. myös Ymer 1916 s. 198—203.

³⁴⁸ KIPARSKY mt. ja Die Ostseefinnen im Baltikum. Baltische Lande I 46. — J. ENDZELIN Über die Nationalität der Kuren. FUF 12 s. 72.

omaksuneet *kur*-muodon³⁴⁸. Eräät viimeaikaiset tutkimukset³⁴⁹ *kuri*, *kuru*, *kurittaa* -sanoista voinevat vastaisuudessa tuoda valaistusta myös *kuuri* -nimen syntyyn. On oletettavissa, että nimen *k-rs-*, *k-rš-* ja toisaalta *k-r-* muodot ovat rinnakkaista perua indo-eurooppalaiselta taholta (vrt. myös suom. *kursa* ~ *kursi* ~ *kurso* ja *kuru* -sanoja, jotka Lönnrotin mukaan merkitsevät samaa 'svårt tillgänglig dal, kärrdäld') ja että nämä topografiset termit ovat ensin kiteytyneet maan ja sitten siinä asuneiden kansojen (heimojen) nimeksi. Onpa mahdollista, että siihen kietoutuu koko monivyyhtinen sanasto: *kura*, *kuro(i)*, *kürö(i)*, *kuri*, *kuru*, *kurhi*, *kurho(i)*, *kursi*, *kurja*, *kürjä*, jotka kaikkikin esiintyvät nimistössämme³⁵⁰. Joka tapauksessa tätä näkökohtaa kannattaa pitää silmällä niiden etymologioimisessa.

XI

Kaukaisemmista kansallisuusnimistä ovat meillä tunnettuja mm. skotlantilaista merkitsevät sn. *Skott*, *Skotte*, *Kotte* (*Kotti*), joskin jotkut niistä voivat ehkä liittyä sotilasnimeen *Skott* (ruots. *skott*)³⁵¹. Nimestä, joka sisältää myös HEINTZE-CASCORBIN ja BACHIN luetteloihin, on esimerkkejä Pohjois-Saksasta, esim. Gotscalco Scoto 1335 ja Hillebrand Scotten 1348 Lyypekestä³⁵², Hans Schote 1460 Kuurinmaalta³⁵³, Ruotsista Joan Schotte 1491 ja Adam skotthe 1558³⁵⁴ sekä Suomesta Hans Schotte 1557 ja Jörenn Skotte 1611 Turusta³⁵⁵ sekä mahdollisesti Mattis Kotte 1423 Tammelasta³⁵⁶. Böö-

³⁴⁹ MARTTI RAPOLA Das finnische kuri in der älteren Schriftsprache. SUST 98 s. 153—163. — Y. H. TOIVONEN Etymologia huomioita 130: Suom. kuri, kuru, kurittaa. Vir. 1953 s. 353—359.

³⁵⁰ Esim. sn. KURINEN, joka on yleinen keskiajan lähteissämme, esim. PEDER Kurinen 1460 Pirkkalassa (Mustakirja 472), Siffrit Kwrin 1491 Turussa (FMU V 304), ja joka siis edustanee primäärisempää muotoa kuin *Kuurinen*. Samoin kn. Kurinen, vrt. Swen Kuris 1405, Rymättylässä (Mustakirja 231), kn. Kuris, Cwris 1516, Porvoossa (GRETA HAUSEN mt. 51, 52), Curiskallio 1425 Vihdissä (FMU II 346), kn. Kurisjärvi, kurisierffui, -nemij 1509, Akaassa (HAUSEN Bidrag I 200), Olaus Kwrin 1492 Somerolla (FMU V 361), kn. KURHILA Taipalsaarella, *Kurhonselkä* Parikkalassa, Märten *Kurho* 1515 Muurlassa (FMU VII 355), kn. *Kurjala* Taivassalossa (ks. LOPMERI mt. II 79—80), tn. *Kurjala* Koskella (Hl.), Madz *Kurian* 1486 Padasjoella (HAUSEN Bidrag I 26), kn. *Kursila* Pyhässämaassa, Peder *Kursi* 1540 Laitilassa (VA 485: 139, MERI l. LOPMERI mt. I 88), kn. *Kurala* Rymättylässä, Yläneellä, Vesilahdella, joista kaikista on merkintöjä keskiajan lähteissämme, esim. Botolphus aff Kwrin 1378 Kaarinassa (Mustakirja 164) ja jotka ovat yhdistettävissä Viron kn:een *Kura* esim. Võrumaalla ja Pärnumaalla, henkilönnimeen *Kura* (MÄGISTE) mt. 33) sekä virol. muotoon *Kuramaa* 'Kuurinmaa'. Lisäksi sn. *Kuronen*, tn. *Kurola* ovat yleisiä etenkin Itä-Suomessa ja Pohjanmaalla, länsisuomalainen *Kyrö* (esim. kn. Kyrö Karinaisissa, Taivassalossa ja Hämeenkyrössä) esiintyy etenkin Pohjanmaalla (Isokyrö, Vähäkyrö) ja aina Lapissa asti. Aunuksessa on kn. *kürjäl* l. *kürjal* (ks. TUNKELO Karjala ja karjalaiset -sanain muunkieliset vastineet).

³⁵¹ NISSILÄ Vuoksen paikannimistö I 437.

³⁵² Urkundenbuch der Stadt Lübeck II 630, 838.

³⁵³ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch XII 28.

³⁵⁴ Stockholms stadsböcker II 2 s. 561. — Arboga Stads Tänkebok IV 108.

³⁵⁵ Bidrag till Åbo stads historia VII 20, I 163.

miläistä tarkoittavasta sukunimestä *Böhm, Böhme* (BACH 236), *Böhm, Böhme, Behm* 'einer aus Böhmen' (HEINTZE-CASCORBI 137) on esimerkkejä suomalaisessakin nimistössä. Niinpä Itä-Savossa, varsinkin Kerimäellä, on tuttu sn. *Behm* l. *Boehm* (murt. *Piemiläinen, Pyömi, Pyömiläinen*), joka sinne on levinnyt nähtävästi Olavinlinnan välityksellä³⁵⁷.

Myös kansallisuusnimi *tattari*, ruots. *tattare* (HELLQUIST), joka on monien Euroopassa ja Aasiassa asuvien kansanheimojen yleisnimi ja josta on mainintoja keskiajan asiakirjoissammekin (esim. *Tattern und Turken* 1496, *Tathere* 1507³⁵⁸), esiintyy — aluksi ehkäpä kulkukauppiaiden nimenä — henkilönnimistössämme: sn. *Tattari* Hiitolassa, Jaakkimassa, Salmassa, tn. *Tattars* Myrskylässä, ym. Siihen on verrattavissa sn. *Turkki*, joka — ainakin osaksi — tarkoittaa turkkilaista, esim. Nils Turcke 1617 Turussa³⁵⁹ ja joka tavataan talon, jopa kylänkin nimityksinä, esim. Lappeella (vrt. turkin 1543 VA 5000: 38), Jämsässä ja Hämeenkyrössä.

*

Nimistöntutkimuksen (onomastiikan) pahimpia vaikeuksia on se, että siinä joudutaan varsin usein käsittelemään pelkkiä foneemeja, kun esim. kielen appellatiivianesten etymologioimisessa ja niiden vertailussa foneettinen ja semanttinen puoli tukevat toisiaan. Kun siis onomastiikassa ei voida turvautua nimen merkityspuoleen kuin joissakin tapauksissa, on apuna käytettävä monenlaisia todennäköisyyspäätelmiä, esim. *muinaistieteellisiä, kansatieteellisiä, asutushistoriallisia ym. indiisejä*. Merkittävä tässä mielessä on myös nimien tyyppitutkimus, esim. johtimien tutkimus, jolloin nimi oikeassa ympäristössään on helpommin selvitetävissä. Näin on asian laita kaikessa ryhmätutkimuksessa, missä etymologialtaan epäselvä, hämärä nimi pyritään sijoittamaan omaan kategoriaansa, jossa se ikäänkuin korostuu ja selventyy paremmin kuin yksinäisenä. Tutkittavalle nimelle etsitään *paralleleja*, etymologialtaan selviä, merkitykseltään synonyymisia rinnakkaisnimiä, jotka sitä valaisevat. Tutkielmassani olen kokeillut tätä metodologiaa olen tällöin joutunut esittämään monia rohkeita hypoteeseja, jotka myöhemmin voivat osoittautua vääriksi, mutta jotka väliportaina saattavat johtaa tutkijaa lähemmä totuutta. Ainakin yksi tosiasia on käynyt selväksi: se voimakas siirtolaisuus ja samalla nimien ekspansio, joka kaukaisina aikoina on kohdistunut maahamme Baltiasta, Pohjois-Saksasta ja varsinkin Ruotsista.

VILJO NISSLÄ

³⁵⁶ Mustakirja 303. — FMU VIII 7.

³⁵⁷ KALLIO mt. 6.

³⁵⁸ FMU VI 40, 455.

³⁵⁹ Bidrag till Åbo stads historia I 172.

Mots de la nomenclature finnoise indiquant le lieu et la communauté de naissance

Un groupe intéressant — surtout du fait qu'il jette de la lumière sur l'histoire de la colonisation — est formé dans la nomenclature finnoise par les mots indiquant le lieu et la communauté de naissance. Les noms de famille comme *Kotinen*, *Kotonen*, *Kotilainen*, *Kontu*, *Kontula*, *Kontulainen*, *Talonen* et *Kartano* tirent leur origine du lieu de naissance du porteur du nom, tandis qu'un étranger a été désigné par les noms *Soikka*, *Toikko*, *Tuttava*, *Naapuri* (suéd. *Granne* 'voisin') et *Muukka*, *Muukko*, *Muukkonen*, pour n'en citer que quelques-uns. Le nom de l'étranger a pu aussi indiquer la commune (p.ex. *Jääskeläinen*, *Kemiläinen*, *Puumalainen*) et la ville (p.ex. *Turkulainen*, *Vuopuri*, *Raumalainen*, peut-être aussi *Turunen*). Parmi les noms de famille nous rencontrons, entre autres, *Perhe* 'famille', dénomination de la plus petite des communautés humaines; très fréquent est l'élément appellatif indiquant la parenté (cf. les noms de famille *Akkanen*, *Ukkonen*, *Lapsonen*, *Poikonen*, *Veikkonen*, etc.) *Heima*, *Heimänen*, *Heimo*, *Heimonen*, *Heimolainen*, peut-être aussi *Haima(nen)*, *Haimi(nen)*, *Heimari* et *Haimari* dérivent d'une communauté plus étendue; plusieurs dénominations de tribus et de provinces finlandaises se sont cristallisées dans la fonction d'un nom de famille (cf. les noms de f. *Suomi*, *Suominen*, *Suomalainen*, *Häme*, *Hämäläinen*, *Savo*, *Savonen*, *Savolainen*, *Pohjalainen*, suéd. *Botnekarl* et sa déformation finnoise *Potinkara*). Les communautés les plus étendues — les pays et les peuples — sont représentées par les noms de famille *Kansanen*, *Kansonen* et leurs synonymes hypothétiques *Tiutia*, *Pulkki*, *Hulkko* et *Liuta*, pour lesquels j'ai proposé une étymologie germanique. Des noms spéciaux de peuple, *Suomi*, *Suominen* et *Suomalainen*, qui — comme je l'ai dit dans mon article — ont désigné à l'origine les habitants de la Finlande proprement dite, sont les plus fréquents, aussi bien que *Eistinen*, *Viro*, *Vironen*, *Viro-lainen*, *Vepsä*, *Vepsänen*, *Vepsäläinen* et peut-être *Vatia*, *Vatiainen*, qui tous indiquent une descendance des peuples finnois; à ces derniers noms s'ajoutent étroitement *Inkeri*, *Inkeroinen*, *Lappi*, *Lappinen* et *Lappalainen*. Des noms de peuple slaves notre nomenclature connaît *Venäläinen* et *Ryssä*, *Puolakka* 'Polonais' et son synonyme évident *Paljakka*. De même il est naturel que nos longues

et étroites relations avec la Suède, notre voisine occidentale, se reflètent dans la nomenclature, entre autres dans les noms de famille *Ruotsi*, *Ruotsinen*, *Ruotsakko*, *Ruotsalainen*, aussi bien que dans *Vänskä*, *Vänski* (suéd. *svensk*). Parmi les noms de province et de provinciaux suédois je cite en premier lieu *Helsinki* (cf. *haelsing*, *Helsingland*), *Talkkari* (cf. *dalakarl*), *Jäntti* (cf. *jämte*), *Värmä*, *Verma* (cf. *värme* = *värmlänning*). *Viia*, *Viianen*, *Viiala* (cf. *sviar*, *svear*), *Kauto*, *Kautto* (*Gauta*), *Kuutti* (*Gute*, *Guti*), *Kuoti*, *Kuotti* (*Gote*, *Goti*), *Kyötti* (*Göte*, *Göti*), etc., dont quelques-uns sont plutôt hypothétiques. A la Norvège et son ancien centre Trondheim se rattache le nom de famille Thron(d), renoncé aussi en Finlande, tandis que l'origine danoise est indiquée par les noms de famille *Tanska*, *Tanskanen* aussi bien que par *Juuti*, *Juutinen*, *Juutilainen*, *Juutti*; ces derniers dérivent de *Julland*, province centrale du Danemark. Dès le moyen âge, surtout au temps de la Hanse, où de nombreux commerçants et même artisans allemands s'établirent dans nos villes (p.ex. à Turku et à Viipuri), la nomenclature notamment basse allemande, en premier lieu les noms de nationalité, se répandit en Finlande. C'est ainsi que *Saksa*, qui désignait un Allemand, surtout un commerçant allemand, est devenu un nom de famille assez répandu; à côté de ce nom se rencontrent, mais plus rarement, *Saksi*, *Saksinen*, *Sassi* (cf. *Sasse*), *Tyyskä* (cf. suéd. *tyisk* 'allemand'), *Holsti*, *Halsti* (cf. *Holsten*), *Friisi* (aussi *Riisikka*), *Paijari*, *Peijari* (cf. *Bayer*, *Beyer*), *Turenki* (cf. *Thuringe*), *Hässi*, *Hässinen* (cf. *Hesse*), *Flaaminki*, etc. Les noms baltes de nationalité fournissent moins d'exemples: *Lätti* (cf. allem. *Lette* 'Letton'), *Vente*, *Ventä*, *Vento*, *Venteläinen* (cf. allem. *Wende*), ainsi que *Kuuri*, qui désignait les Courlandais. Mais les noms de nationalité venant de plus loin sont attestés, eux aussi: *Skott*, *Skotte*, *Kotte*, quid désignaient un Ecossais; *Böhm*, *Böhme*, etc. (dial. *Pyömi*), qui désignaient un Bohémien; de plus, *Tattari* et *Turkki* (ce dernier doit au moins en partie être considéré comme un nom de nationalité). — Il est certain — pour y revenir encore une fois — qu'une analyse plus précise et plus détaillée de cette nomenclature jettera une vive lumière sur l'histoire de la première colonisation de notre pays.

VILJO NISSLÄ